

บทเรียนจากสหภาพยุโรปสู่อาเซียน: ข้อเสนอแนะด้านวิธียุทธศาสตร์การศึกษา และประสบการณ์ในอดีต

การเปรียบเทียบสหภาพยุโรปกับอาเซียนนั้นจำเป็นต้องเข้าใจบริบทความแตกต่างของทั้งสองภูมิภาคว่ามีปัจจัยพื้นฐานที่แตกต่างกัน และได้ทำให้เงื่อนไขของพัฒนาการและระดับความสำเร็จของแต่ละภูมิภาคแตกต่างกันออกไป

ABSTRACT

Lessons from the EU to ASEAN: Recommendations from Methodological Studies, and Experiences¹

Narut Charoensri²

The main research question of this paper is: from previous comparative regionalism studies, which focus on EU-ASEAN comparison, are there any lessons that can be learnt? The objectives of this paper are: to analyze the experiences of the European Union (EU) that can be lessons for ASEAN; and to broaden our understanding about regionalism of ASEAN and the EU. From the study, this paper finds that there are three issues that ASEAN can learn from the EU: which are, the methodological of comparative regionalism; the institutional experiences; and the policy experiences.

Firstly, the methodological of comparative regionalism. This paper agrees with Amitav Acharya who have once observed that we cannot compare regional *per se*, as each region has its own uniqueness. Thus, it is almost impossible to compare region as

¹ This research was funded by the ASEAN Watch Project, Thailand Research Fund (TRF), contract number RDP5710031.

² Lecturer at School of International Affairs in Faculty of Political Science and Public Administration at Chiang Mai University, Thailand. He can be reached at narut.c@cmu.ac.th.

each region has its own uniqueness.

Next, the institutional experiences. Previous studies have emphasize the importance of the formality of institution or supranational organization of the EU. While the EU has the supranational organization, ASEAN, on the other hand, still undergoing the inter-governmental relations, which is less formal.

Finally, as the EU has long been developing its social and economic policies, ASEAN can select some policies and studies those policies in order to, in the future, adapt them into ASEAN context.

Keywords: Regionalism, ASEAN, EU, Experience, Methodology

บทเรียนจากสหภาพยุโรปสู่อาเซียน:

ข้อเสนอแนะวิธีวิทยาการศึกษา และประสบการณ์ในอดีต¹

นฤตม์ เจริญศรี²

เกริ่นนำ

ในช่วงที่ผ่านมา สังคมไทยกำลังเผชิญกับกระบวนการ “การสร้างความคิดเห็น” เรื่องอาเซียนอย่างมาก บริบทที่สังคมกำลังต้องการองค์ความรู้เรื่องอาเซียนนี้เองทำให้การศึกษาเรื่องอาเซียนก้าวหน้าขึ้นอย่างเห็นได้ชัด แต่ก็ต้องกล่าวให้ชัดเจนตรงกันว่า มันมีความแตกต่างกันระหว่างการศึกษาด้าน “เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา” (Southeast Asian Studies) และ “อาเซียนศึกษา” (ASEAN Studies) แม้ทั้งสองจะไม่สามารถแยกขาดจากกันได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดชัดเจน แต่จุดเน้นของการศึกษาทั้งสองมีความแตกต่างกันอยู่พอสมควรในการศึกษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษานั้นถือได้ว่าเป็นประเด็นที่มีการเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ทั้งในจำนวนของงานวิชาการที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับประเทศสมาชิกของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งอาจครอบคลุมประเด็นทางด้านประวัติศาสตร์ การเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม และในประเด็นของมิติ

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “สถานะองค์ความรู้ภูมิภาคศึกษาเปรียบเทียบอาเซียน-สหภาพยุโรป” ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ภายใต้โครงการจับตาอาเซียน (ASEAN Watch Project) ตามสัญญาเลขที่ RDP5710031.

² อาจารย์ประจำสำนักวิชาการระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (อีเมลล์ narut.c@cmu.ac.th).

บทเรียนจากสหภาพยุโรปสู่อาเซียน: ข้อเสนอแนะด้านวิทยาการศึกษา และประสบการณ์ในอดีต

และศาสตร์ที่นำมาศึกษาประเด็นต่างๆในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้³ ในขณะที่อาเซียนศึกษาก็เริ่มมีจำนวนมากขึ้นทั้งในปริมาณของสิ่งพิมพ์ที่ศึกษาอาเซียนในฐานะที่เป็นองค์การระหว่างประเทศ และหลักสูตรการศึกษาที่เกี่ยวข้องในระดับอุดมศึกษา⁴

ความสนใจของสังคมไทยและแม้แต่ตามที่ต่างๆทั่วโลกที่มีต่ออาเซียนทำให้การศึกษาจำนวนหนึ่งหันไปให้ความสำคัญกับประสบการณ์ของอาเซียนที่สามารถเรียนรู้ได้จากสหภาพยุโรป ในฐานะที่สหภาพยุโรปเป็นองค์การระหว่างประเทศ และเป็นกรอบความร่วมมือระดับภูมิภาคที่เติบโตมายาวนาน มีวิวัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง และถือได้ว่าเป็นเหมือนแม่แบบที่สำคัญของความร่วมมือระดับภูมิภาคให้กับภูมิภาคอื่นๆทั่วโลก มันมีประสบการณ์ที่มีค่าหรือประเด็นใดบ้างที่จะสามารถเรียนรู้ได้จากสหภาพยุโรป ดังนั้นคำถามจึงมีอยู่ว่า อาเซียนจะสามารถเรียนรู้จากประสบการณ์ของสหภาพยุโรปในเรื่องใดได้บ้าง โดยที่ผ่านมามีการศึกษางานวิชาการที่มีเป้าหมายในการอธิบายประสบการณ์ของสหภาพยุโรปที่อาเซียนอาจเรียนรู้เพื่อนำประเด็นที่ได้มาปรับเป็นแนวคิดในการวางแผนนโยบายเพื่อพัฒนากรอบความร่วมมือ แก้ไขปัญหาความขัดแย้ง หรือวางแผนทางและเป้าหมายในอนาคต งานวิจัยที่ผ่านมาเหล่านั้นสะท้อนให้เราเห็นภาพวิธีการมองกระบวนการและเป้าหมายของอาเซียนในการที่จะหลีกเลี่ยงมิให้เกิดปัญหาที่สหภาพยุโรปเคยประสบ ปรับเปลี่ยนวิธีการที่สหภาพยุโรปกำลังดำเนินการอยู่ให้เหมาะสมกับบริบทของอาเซียนได้เอง

ผู้เขียนได้ศึกษางานทางวิชาการที่ทำการศึกษาเปรียบเทียบประสบการณ์ของสหภาพยุโรปที่อาจมีให้กับอาเซียนมาศึกษาเพื่อทำความเข้าใจว่าอาเซียน

³ รวมไปถึงการเปิดหลักสูตรด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาในมหาวิทยาลัยต่างๆที่มีเพิ่มขึ้น.

⁴ ในประเด็นเรื่องหลักสูตรการศึกษา ดูได้จากการเปิดหลักสูตร MA (ASEAN Studies) ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รวมไปถึงการเพิ่มรายวิชาใหม่ๆที่มีความเกี่ยวข้องเข้าไปในหลักสูตรการศึกษาของบางคณะและบางมหาวิทยาลัย ทั้งในแง่ที่เป็นวิชาบังคับหรือวิชาเลือก หรือวิชาพื้นฐานของนักศึกษาในมหาวิทยาลัย.

สามารถเรียนรู้อะไรได้บ้าง และจะนำมาปรับใช้ได้อย่างไร อย่างไรก็ตาม เนื่องจากข้อจำกัดของระยะเวลาของงานวิจัยที่มีเพียง 6 เดือน ทำให้งานวิจัยนี้ไม่สามารถทำการศึกษาลงลึกในรายละเอียดในแต่ละประเด็นได้มากนัก และไม่ได้ขยายกรอบของการศึกษาให้ครอบคลุมประเด็นที่มีอยู่จำนวนมากได้ ซึ่งหวังว่าจะมีการศึกษาเพิ่มเติมต่อไปในอนาคตทั้งประเด็นการศึกษาที่ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น และการศึกษาที่ลึกลงไปรายละเอียดมากยิ่งขึ้น

บทความนี้แบ่งการนำเสนอออกเป็นสามส่วนสำคัญคือ ประเด็นว่าด้วยวิธีวิทยาการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบ ประสพการณ์เชิงสถาบัน และประสพการณ์เชิงนโยบายที่อาเซียนอาจเรียนรู้ได้จากสหภาพยุโรป โดยผู้เขียนได้ทำการสรุปรวบยอดประเด็นที่ต้องการนำเสนอและอ้างอิงงานวิชาการที่ศึกษาประเด็นเหล่านั้นไว้ ซึ่งหากผู้อ่านมีความสนใจที่ต้องการจะศึกษาต่อรายละเอียดเพิ่มเติม ผู้อ่านก็สามารถหาศึกษาได้จากเอกสารเหล่านั้นเพิ่มเติม

(1) วิธีวิทยาวาดด้วยภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบ

ประเด็นแรกของผู้เขียนต้องการนำเสนอ และมีความเห็นว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจการค้นหาประสพการณ์หรือการเปรียบเทียบสหภาพยุโรปกับอาเซียนก็คือวิธีวิทยาการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบ (Comparative Regionalism) ภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบเป็นวิชาที่ว่าด้วยการเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างระหว่างภูมิภาคนิยม ทั้งการศึกษาเชิงทฤษฎีที่ใช้อธิบาย การเปรียบเทียบโครงสร้างทางการเมือง ลักษณะปัจจัยทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ที่ส่งผลต่อการประสบความสำเร็จหรือความล้มเหลวของภูมิภาคนิยม⁵ เพื่อให้ได้มาซึ่งชุดคำอธิบายที่อาจถูกทำให้เป็นข้อสรุปรวมในระดับเบื้องต้นเพื่ออธิบาย ทำนาย วิเคราะห์ความเป็นไปได้ และบทเรียน

⁵ การวัดว่าภูมิภาคนิยมประสบความสำเร็จหรือไม่ประสบความสำเร็จ โดยมุ่งเน้นการตัวแบบหรือตัวชี้วัดเชิงเศรษฐศาสตร์ หรือการวิจัยเชิงปริมาณ (qualitative) สามารถดูได้จาก Lombaerde, P. D., R. G. Flöres Jr., P. L. Iapadre & M. Schulz (2011).

บทเรียนจากสหภาพยุโรปสู่อาเซียน: ข้อเสนอด้านวิธียาการศึกษา และประสบการณ์ในอดีต

ที่อาจได้จากภูมิภาคอื่นๆ อย่างไรก็ตาม ไม่เหมือนพัฒนาการของวิชาการเมืองเปรียบเทียบ (comparative politics) ที่มีพัฒนาการมายาวนานกว่า ประเด็นความเหมือนและความแตกต่างที่เป็นประเด็นในการเปรียบเทียบยังไม่มี ความแน่ชัดว่าควรมีการเปรียบเทียบในประเด็นใด นักวิชาการที่ศึกษาประเด็นเรื่องภูมิภาคนิยมและต่อ ยอดการศึกษาเชิงทฤษฎีอย่าง Amitav Acharya ก็ยังได้เคยตั้งข้อสังเกตและข้อสงสัยต่อแนวทางการศึกษาวิชาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบเอาไว้ว่าควรมีการหาแนวทางหลักในการเปรียบเทียบหรือไม่ และหรือควรมีการเปรียบเทียบกัน ในประเด็นใดบ้าง (Acharya 2012)

งานศึกษาประสบการณ์ระหว่างสหภาพยุโรปที่อาจมีบทเรียนให้ต่ออาเซียนต่างล้วนตระหนักดีถึงความแตกต่างทางบริบทของแต่ละภูมิภาค นักวิชาการที่ทำการศึกษาที่ผ่านมาต่างล้วนเห็นพ้องตรงกันประเด็นหนึ่งที่มีความสำคัญ ซึ่งก็คือ การที่จะเรียนรู้ประสบการณ์จากสหภาพยุโรปต้องมีการคำนึงถึงประเด็นบริบทเฉพาะตัวของพื้นที่ของอาเซียนด้วยเช่นเดียวกัน นอกเหนือไปจากนั้นงานวิชาการบางชิ้นยังเสนออีกว่าควรมีการขยายกรอบการศึกษาประสบการณ์ของสหภาพยุโรปเปรียบเทียบกับอาเซียน ไปสู่การศึกษาเปรียบเทียบสหภาพยุโรปกับกรอบความร่วมมือ ASEAN+3 รายละเอียดว่าด้วยประเด็นด้านวิธียาของการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบที่ถูกตั้งข้อสังเกตจากนักวิชาการอาจแบ่งออกได้เป็น 3 หัวข้อใหญ่ด้วยกัน คือ การต้องคำนึงถึงปัจจัยที่แตกต่างกันระหว่างภูมิภาค การใช้ทฤษฎีประดิษฐ์กรรมทางสังคม⁶ (Social Constructivism) เพื่อ

⁶ ทฤษฎีประดิษฐ์กรรมทางสังคม (Social Constructivism) เน้นการศึกษาเรื่องความคิด (ideas) บรรทัดฐาน (norms) และอัตลักษณ์ (identity) โดยมองว่าสามสิ่งนี้มีบทบาทต่อภูมิภาคนิยม เพราะมันเป็นส่วนในการก่อร่างสร้าง (shape) ความคาดหวัง (expectation) และช่วยเอื้ออำนวยความสะดวกให้กับความร่วมมือผ่านการมีความเข้าใจร่วมกันด้านเป้าหมายและผลลัพธ์ (shared understandings of goals and outcomes) ความคิด บรรทัดฐาน และอัตลักษณ์ได้กลายเป็นเสมือนเครื่องมือในการช่วยให้ประเด็นการเศรษฐกิจ การเมือง การจัดการความมั่นคงนั้นสามารถประสานกันได้ อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือในการช่วยวัด (measure) ผลลัพธ์ของภูมิภาคนิยม ทั้งในแง่ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของสถาบันระดับภูมิภาคที่อาจจะถูกวัดในเชิงคุณค่า (normative) มากกว่าการจะใช้ดัชนีที่เน้นการวัดผล

ทำความเข้าใจ และการขยายกรอบการเปรียบเทียบไปเป็นการเปรียบเทียบระหว่างสหภาพยุโรปกับ ASEAN+3 โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

(1.1) การสร้างกรอบความคิดและทฤษฎีเพื่อใช้เปรียบเทียบภูมิภาคนิยมควรเป็นการศึกษาแบบอุปนัย โดยนึกถึงปัจจัยและเงื่อนไขบริบทระดับภูมิภาคที่แตกต่างกัน ทั้งประวัติศาสตร์ โครงสร้างทางการเมือง เป้าหมายพื้นฐาน และความสัมพันธ์กับตัวแสดงภายนอกภูมิภาค (Aggarwal & Koo 2007; Chirathivat 1997; Fong 2005; Kim, Kim & Park 2011)

งานเขียนที่น่าสนใจในการนำเสนอประเด็นให้ผู้อ่านตระหนักถึงความแตกต่างทางปัจจัยเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบ คืองานศึกษาของ Amitav Acharya (n.d.) ในวิจัยที่มีชื่อว่า Regionalism and Integration: EU and Southeast Asian Experience วิจัยดังกล่าวเสนอว่า มีประเด็น 4 ประเด็นที่ให้เป็นปัจจัยที่ทำให้สหภาพยุโรปมีความแตกต่างกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งนั่นเป็นปัจจัยที่ทำให้อาเซียนควรมีการจัดโครงสร้างขององค์กรหรือความร่วมมือที่แตกต่างไปจากสหภาพยุโรป เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับอาเซียนเอง Acharya เสนอประเด็นที่น่าสนใจเอาไว้เกี่ยวกับประเด็นความแตกต่าง 4 ประการที่สหภาพยุโรปมีความแตกต่างจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างมาก คือ

(1.1.1) ประวัติศาสตร์ (History)

Acharya เสนอว่า ในยุโรปนั้นมีปัจจัยเรื่องความเหมือนกันทางศาสนาและวัฒนธรรม เพราะเกิดขึ้นและมีวิวัฒนาการมาจากจักรวรรดิโรมัน ผ่านกระบวนการความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนาน กระบวนการมีปฏิสัมพันธ์ของยุโรปที่มีวิวัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องนี้เองได้ทำให้เกิดรูปแบบของการจัดการความขัดแย้ง

เชิงรูปธรรมเท่านั้น เช่นการใช้การค้าเสรีเป็นดัชนีในการวัดความสำเร็จของภูมิภาคนิยม (Acharya 2012, 8-10).

บทเรียนจากสหภาพยุโรปสู่อาเซียน: ข้อเสนอด้านวิวิธวิทยาการศึกษา และประสบการณ์ในอดีต

ความร่วมมือออกมา ในขณะที่ในเอเซียนั้นมีความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมมากกว่า ทั้งในมิติศาสนาและวัฒนธรรม อีกทั้งรูปแบบปฏิสัมพันธ์แบบพหุภาคี (multilateral interaction) นั้นไม่ค่อยมีปรากฏเหมือนที่มีอยู่ในยุโรป

(1.1.2) เป้าหมายพื้นฐาน (Fundamental Objectives)

เป้าหมายของภูมิภาคนิยามที่เกิดขึ้นในยุโรปและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นมีความแตกต่างกัน บริบทของยุโรปนั้น ภูมิภาคนิยามเกิดขึ้นจากเถาเถาของสงครามโลกครั้งที่สอง นักภูมิภาคนิยามยุโรป (European regionalist) อย่าง Jean Monnet มีเป้าหมายในการกระตุ้นด้วยความต้องการเชิงคุณค่า (normative desire) ที่จะป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาความขัดแย้งในยุโรปขึ้นมาอีกครั้ง ผ่านการใช้วิธีการดูแลจัดการประเด็นเรื่องอำนาจอธิปไตย (sovereignty) ให้มีความอ่อนลง และถูกรัฐยึดมั่นถือนั่นน้อยลง ซึ่งสิ่งนี้ตรงข้ามกับสิ่งที่เกิดขึ้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะกระบวนการภูมิภาคนิยามเกิดขึ้นจากการที่ต้องการปลดแอกตนเองออกจากการตกเป็นเมืองขึ้นของโลกตะวันตก การพยายามของรัฐในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงเป็นการพยายามสร้างความเข้มแข็งให้กับอำนาจอธิปไตยของรัฐ ซึ่งแตกต่างไปกับสิ่งที่เกิดขึ้นในยุโรป

(1.1.3) โครงสร้างการเมืองภายในประเทศ (Domestic Political Structures)

Acharya เสนอว่า ประเด็นเรื่องโครงสร้างการเมืองภายในประเทศสำคัญต่อความสามารถของรัฐในการประสานงานกับรัฐหรือหน่วยงานอื่นๆ ที่รัฐไปมีปฏิสัมพันธ์ด้วย เช่น รัฐในยุโรปเป็นรัฐที่ถือได้ว่าเป็น “รัฐเข้มแข็ง” (strong states) เพราะมีพัฒนาการหลังสงครามโลกครั้งที่สองมายาวนาน จนรูปแบบของการปกครองนั้นมี

ลักษณะแบบเสรีประชาธิปไตย (Liberal Democracy) รัฐในยุโรปที่มีลักษณะเป็นประชาธิปไตยนี้เองได้ทำให้รัฐมีความน่าเชื่อถือในการที่จะยึดมั่นในหลักการและการที่จะไปประสานงานกับความร่วมมือระหว่างประเทศอื่นๆ แต่รัฐในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กลับเป็นรัฐที่ “อ่อนแอกว่า” (weaker) เพราะเป็นรัฐที่ไม่ได้ปกครองด้วยหลักนิติรัฐ (rule of law) แต่เป็นรัฐที่ “ปกครองด้วยกฎหมาย” (ruled by law) รัฐในเอเชียจึงเป็นรัฐที่ไม่มีความปลอดภัยมั่นคงภายในประเทศ ซึ่งส่งผลต่อการมีปฏิสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน

**(1.1.4) รูปแบบความสัมพันธ์ด้านความมั่นคงกับอำนาจภายนอก
ภูมิภาค (Pattern of Security Relationship with External Powers)**

ความสัมพันธ์กับประเทศอื่นๆ ภายนอกภูมิภาคก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ Acharya เสนอว่ามีผลต่อพัฒนาการและสถานะปัจจุบันของภูมิภาคต่างๆ แม้ว่าทั้งยุโรปและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดทั้งในแง่ดีและแง่ไม่ดีกับกองทัพและระบบพันธมิตรของสหรัฐฯ แต่รัฐในยุโรปก็ได้พัฒนารูปแบบความสัมพันธ์ที่มีกับสหรัฐฯ ไปเป็นรูปแบบพหุภาคี (multilateralism) ส่วนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น ได้พัฒนาอยู่ภายใต้โครงสร้างของ “ระบบซานฟรานซิสโก” (San Francisco System) หรือที่อาจเรียกได้ว่าเป็นระบบ “ดุมล้อและซี่ล้อ” (hub and spoke) ที่สหรัฐฯ ดำเนินความสัมพันธ์แบบทวิภาคี (bilateralism) กับประเทศบางประเทศ เช่น ที่มีต่อญี่ปุ่น เกาหลีใต้ ไทย และฟิลิปปินส์

Acharya เสนอจากการศึกษาว่า อาเซียนควรมีการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งระหว่างประเทศในชาติสมาชิก ซึ่งอาจมีความแตกต่างไปจากประสบการณ์ที่สหภาพยุโรปมี เพราะบริบทในระดับภูมิภาคมีความแตกต่างกันดังที่ได้กล่าวไปแล้วในข้างต้น ทำให้ประเด็นความ

บทเรียนจากสหภาพยุโรปสู่อาเซียน: ข้อเสนอด้านวิธียาการศึกษา และประสบการณ์ในอดีต

ท้าทายที่อาเซียนต้องเผชิญมีลักษณะที่แตกต่างไปจากความท้าทายที่เผชิญหน้ากับสหภาพยุโรป ดังนั้น ข้อเสนอหรือประสบการณ์ที่อาจได้รับไปจากสหภาพยุโรปต้องมีการตระหนักถึงการที่ไม่นำเอาความคิดที่เน้นยุโรปเป็นศูนย์กลาง (Eurocentrism) มาเป็นจุดตั้งต้นของการแสวงหาทางออกหรือแก้ไขปัญหานี้ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นด้านความมั่นคงที่ควรมีการกำหนดประเด็นและคิดถึงสถาบันที่จะมีอำนาจในการช่วยเหลือเพื่อจัดการปัญหาหรือความท้าทายเหล่านั้น (Acharya n.d.)

(1.2) การศึกษาโดยใช้ทฤษฎีประดิษฐกรรมทางสังคม (Social Constructivism) เป็นเครื่องมือในการช่วยทำความเข้าใจ

การศึกษาภูมิภาคนิยมได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสายเสรีนิยมที่พัฒนาขึ้นมาในความเชื่อที่ว่ามนุษย์มีเหตุผล และจะใช้ความมีเหตุผลนี้เองในการตัดสินใจว่าผลที่ได้จากการสร้างความร่วมมือ แทนการมีความขัดแย้งกัน จะทำให้เกิดผลดีกับรัฐมากกว่า ความเชื่อสายเสรีนิยมถูกพัฒนาขึ้นมาในบริบทของประวัติศาสตร์ความร่วมมือและความขัดแย้งในยุโรป จนกลายมาเป็นทฤษฎีสายบูรณาการ⁷ (Integration Theory)

ทฤษฎีสายบูรณาการได้ทำให้การมองความร่วมมือระหว่างประเทศเป็นเรื่องของการต่อรองของผลประโยชน์ที่รัฐต่างๆจะได้ประโยชน์ร่วมกัน การมองรัฐในฐานะที่เป็นตัวแสดงหลักในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และมี “ผลประโยชน์แห่งชาติ” (national interest) เป็นเป้าหมายในการสร้างความชอบธรรมให้กับเครื่องมือหรือนโยบายที่จะใช้ดำเนินการ ข้อโต้แย้งสำคัญที่มีต่อทฤษฎีสายดังกล่าวคือข้อถกเถียงที่ว่า ทฤษฎีสายบูรณาการที่ได้รับอิทธิพลจากสายเสรีนิยมนั้นมีสมมติฐาน (หรืออาจกล่าวอีกแบบว่า “ทีกัก

⁷ ทฤษฎีบูรณาการยุโรป (European Integration Theory) ประกอบไปด้วย ทฤษฎีสายสหพันธรัฐ (Federalism) หน้าที่นิยม (Functionalism) หน้าที่นิยมใหม่ (Neo-Functionalism).

เอาเอง”) ว่า “ผลประโยชน์แห่งชาติ” นั้นมีอยู่จริง ซึ่งอาจจะไม่เป็นเช่นนั้น เพราะมันอาจจะเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยความเชื่อร่วมกันของคนในสังคม หรือกล่าวในอีกแง่ก็คือ ผลประโยชน์แห่งชาติอาจจะไม่ใช่สิ่งที่ดำรงอยู่แล้ว หากแต่เป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้น (constructed) ภายในสังคมที่ ดังนั้น ประเด็นที่สำคัญก็คือ การทำความเข้าใจวิธีการคิด การตัดสินใจ บนพื้นฐานของการเล็งเห็นผลประโยชน์ร่วมกันของรัฐ ก็ควรได้รับการพิจารณาว่าผลประโยชน์แห่งชาติที่กล่าวถึงนั้นคืออะไร และถูกสร้างขึ้นมาอย่างไร มันส่งผลอย่างไรต่อการตัดสินใจของรัฐ และได้สร้างบรรทัดฐาน คุณค่า หรือความเชื่อภายในสังคมระหว่างประเทศอย่างไร

ทฤษฎีประดิษฐกรรมทางสังคมเป็นทฤษฎีด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่เน้นการศึกษาความคิด (ideas) ความเชื่อ (believe) บรรทัดฐาน (norms) และคุณค่า (values) ในสังคมระหว่างประเทศ โดยมองว่าสิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดบรรทัดฐานร่วมกันระหว่างประเทศ ซึ่งส่งผลต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศ และคุณลักษณะของรัฐต่างๆ การใช้ทฤษฎีประดิษฐกรรมทางสังคมมาเป็นเครื่องมือในการศึกษาภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบเป็นแนวทางที่จะช่วยเปิดแนวทางการศึกษา ทำความเข้าใจกระบวนการการรวมกลุ่มของอาเซียนได้ เพราะจะช่วยให้เราเข้าใจบรรทัดฐาน ค่านิยม และคุณค่าต่างๆ ของภูมิภาค ซึ่งน่าจะเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้เข้าใจสถานะปัจจุบันและการนำเสนอแนวทางออกในการสร้างคุณค่าร่วมกันภายในภูมิภาคได้ โดยศึกษาจากรูปแบบที่เคยประสบความสำเร็จมาแล้วในยุโรป (Wunderlich 2012)

(1.3) การศึกษาขยายการเปรียบเทียบจากการเปรียบเทียบระหว่างสหภาพยุโรปกับอาเซียน ไปสู่การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างสหภาพยุโรปกับ ASEAN+3

ข้อเสนอนี้เป็นการเสนอเพื่อทำให้เกิดความเข้าใจพลวัตของการเปลี่ยนแปลงของภูมิภาคในบริบทที่ใหญ่ขึ้น และภายใต้กรอบความร่วมมือของอาเซียนที่ปัจจุบันขยายความร่วมมือไปร่วมกัน จีน ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้

บทเรียนจากสหภาพยุโรปสู่อาเซียน: ข้อเสนอแนะวิธีวิทยาการศึกษา และประสบการณ์ในอดีต

มากยิ่งขึ้น การศึกษาที่เสนอให้มีการขยายการศึกษาไปถึงกรอบความร่วมมือ ASEAN+3 ตั้งอยู่บนสมมติฐานที่เชื่อในขนาดของตลาดและความร่วมมือทางการเมืองที่ใหญ่มากยิ่งขึ้น การขยายตัวของกรอบความร่วมมือ และความเข้มข้นของความร่วมมือ น่าจะเป็นแนวทางที่ดีในการช่วยเพิ่มการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การเปิดโอกาสทางการท่องเที่ยวและการเมืองในเวทีระหว่างประเทศให้กับภูมิภาคเอเชียตะวันออก (Acharya n.d.; Dong & Heiduk 2007)

อาจกล่าวโดยสรุปในประเด็นวิธีวิทยาการภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบได้โดยสั้นว่า การจะแสวงหาประสบการณ์ของสหภาพยุโรปที่อาจมีให้อาเซียนได้นั้นเป็นเรื่องที่ทำได้ แต่ผู้ทำการศึกษาต้องตระหนักถึงปัญหาของการหยิบเอาชุดคำอธิบายที่ถูกใช้กับสหภาพยุโรปว่าหากนำมาอธิบายอาเซียน จะต้องมีการระวังถึงปัจจัยและเงื่อนไขของความแตกต่างกันของแต่ละภูมิภาค ทั้งในแง่บริบททางภูมิศาสตร์ สังคม ชาติพันธุ์ ประวัติศาสตร์ รูปแบบการเมืองการปกครอง และอื่นๆ ประเด็นที่สองคือ ทฤษฎีที่จะเป็นเครื่องมือในการช่วยสร้างคำอธิบายเพื่อให้เราเข้าใจภูมิภาคนิยม และเป็นการเปิดประเด็นใหม่ในการศึกษาก็คือทฤษฎีประดิษฐกรรมทางสังคม เพราะทฤษฎีดังกล่าวเป็นเครื่องมือในการช่วยเปิดประเด็นของการศึกษาบรรทัดฐาน ความเชื่อ ค่านิยม หรือคุณค่าบางอย่างที่เคยดำรงอยู่ ดำรงอยู่ หรือกำลังถูกสร้างขึ้นภายในภูมิภาค และประเด็นสุดท้ายก็คือข้อเสนอของการให้มีการเปรียบเทียบกรอบความร่วมมือระหว่างสหภาพยุโรปกับ ASEAN+3 แทนการเปรียบเทียบระหว่างสหภาพยุโรปกับอาเซียน เพื่อให้เกิดภาพกว้างของการศึกษามากยิ่งขึ้น

(2) ประสบการณ์ของสหภาพยุโรปเชิงสถาบัน

ประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเชิงสถาบันของอาเซียนที่อาจเรียนรู้ได้จากสหภาพยุโรปนั้นมีหลายมิติ ทั้งความเป็นทางการของสถาบันกฎหมาย การพัฒนาประเด็นเรื่องอัตลักษณ์ระดับภูมิภาค และปัญหาเรื่องการ

นิยามผลประโยชน์ของภูมิภาค รวมไปถึงปัจจัยที่ทำให้อาเซียนกับสหภาพยุโรปมีความแตกต่างกันอันเนื่องมาจากปัจจัยทางด้านผู้นำ

ปัญหาของการพัฒนาเชิงสถาบันและประเด็นที่เกี่ยวข้องเป็นเสมือนหลักสำคัญของการพัฒนาในระดับอื่นๆ เพราะโครงสร้างที่เป็นทางการ เพราะหากปราศจากซึ่งโครงสร้างที่เป็นทางการ และการมีเป้าหมายของสถาบันที่ถูกยึดโยงเอาไว้ด้วยแนวคิดเรื่องผลประโยชน์และอัตลักษณ์ ก็น่าที่จะส่งผลให้เกิดความล่าช้า ความไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียว หรือความสามารถในการจัดการประเด็นอันเป็นผลประโยชน์ระดับภูมิภาคได้ กล่าวคือ ในกรณีของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่มีรูปแบบของความร่วมมือระดับภูมิภาคในรูปแบบที่เน้นความสัมพันธ์แบบรัฐบาลต่อรัฐบาล ไม่ได้มีการก่อตั้งองค์กรเหนือชาติขึ้นมาเหมือนสหภาพยุโรป ก็น่าที่จะส่งผลต่อกระบวนการตัดสินใจ

ประเด็นที่สำคัญที่ต้องเกริ่นนำไว้ตั้งแต่ตอนนี้ก็คือ พัฒนาการขององค์การระหว่างประเทศอย่างสหภาพยุโรปและอาเซียนนั้นแตกต่างกัน ทั้งในแง่บริบทของการเกิดขึ้นมา เป้าหมายของการรวมกลุ่มในแต่ละช่วงที่แตกต่างกัน เหล่านี้ได้ทำให้รูปแบบของความร่วมมือที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันสะท้อนพัฒนาการในอดีต (Angresano 2004) ส่งผลให้งานศึกษาที่อธิบายประสบการณ์ของสหภาพยุโรปที่อาจมีให้กับอาเซียนจึงเป็นงานที่กล่าวโดยเน้นบริบททางประวัติศาสตร์ ปัจจัย และเงื่อนไข การศึกษาในกลุ่มนี้จะเริ่มจากการบอกเล่าประวัติศาสตร์ความเป็นมาของพัฒนาการของทั้งสองความร่วมมือ การอธิบายให้เห็นถึงโครงสร้างกว้างๆ ของอาเซียนและสหภาพยุโรป และเปรียบเทียบลักษณะโครงสร้างการดำเนินการ

งานเขียนในกลุ่มนี้แบ่งการอธิบายปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้อาเซียนแตกต่างจากสหภาพยุโรปไว้หลายประการ เช่น งานเขียนของ Brian Bridges (2004) อาจารย์จาก Lingnan University ในฮ่องกง เรื่อง Learning from Europe: Lessons for Asian Pacific Regionalism ได้เคยอธิบายเอาไว้ว่าเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้อาเซียนมีความแตกต่างจากสหภาพยุโรปในปัจจุบันนั้นอาจเกิดจากปัจจัยทางการเมืองในอดีต กล่าวคือ บทบาทของนักธุรกิจและนักการเมือง

บทเรียนจากสหภาพยุโรปสู่อาเซียน: ข้อเสนอด้านวิธียาการศึกษา และประสบการณ์ในอดีต

บทบาทของทั้งความสัมพันธ์ระหว่างนักธุรกิจและนักการเมืองนั้นมีความสำคัญต่อการจะเป็นประสบความสำเร็จของอาเซียนไม่มากนักน้อย เพราะหากนักธุรกิจและนักการเมืองไม่เล็งเห็นความสำคัญของอาเซียน หรือไม่มีเป้าหมายที่ชัดเจนในการสนับสนุนอาเซียนว่าต้องการให้อาเซียนพัฒนาไปในทิศทางใด ก็น่าที่จะส่งผลให้ไม่เกิดการผลักดัน เรียกร้อง หรือกดดันนโยบายหรือก่อให้เกิดการขับเคลื่อนของนโยบายต่างประเทศในส่วนที่จะมีผลประโยชน์ต่อนักธุรกิจหรือนักการเมือง (Bridges 2004) Bridges วิเคราะห์ว่าการเข้าไปมีบทบาทของนักธุรกิจและนักการเมืองในเรื่องอาเซียนมักเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ส่วนตน โดยไม่เห็นความสำคัญของอาเซียนในฐานะที่เป็นองค์กรระดับภูมิภาคที่แท้จริง เป็นเหตุให้อาเซียนไม่ได้ถูกพัฒนาขึ้นมาในฐานะที่จะเป็นเครื่องมือตอบสนองผลประโยชน์ต่อประเทศชาติ หากแต่ถูกผลักดันมาเพื่อหวังว่าจะเป็นผลประโยชน์ต่อธุรกิจของนักการเมืองและนักธุรกิจเองเสียมากกว่า (Bridges 2004) ซึ่งแตกต่างไปจากประสบการณ์ของสหภาพยุโรปที่นักธุรกิจและนักการเมืองมีส่วนในการผลักดัน สนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่มระดับภูมิภาค ได้เป็นหนึ่งในปัจจัยหลักที่ช่วยขับเคลื่อนและกระตุ้นกระบวนการภูมิภาคนิยมในยุโรปอย่างมาก (Bridges 2004)

Bridges เสนอว่าบทบาทของนักการเมืองและนักธุรกิจสำหรับสหภาพยุโรปนักการเมืองและนักธุรกิจมีความชัดเจนในการจัดสรรหน้าที่ (functional allocation) นักธุรกิจชาวยุโรปสามารถยกระดับและกระตุ้นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ ตลอดจนให้การสนับสนุนในด้านต่างๆ ให้แก่รัฐโดยไม่ก้าวก่ายการเมือง หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า รัฐบาล นักการเมือง และคณะกรรมการธิการสหภาพยุโรป มีอำนาจเต็มในการตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ โดยปราศจากการแทรกแซงของนายทุน ส่วนอาเซียนแนวคิดการรวมตัวเป็นอาเซียนได้รับการสนับสนุนโดยนักคิด นักวิชาการ และนักเศรษฐศาสตร์ แต่นักการเมืองและนักธุรกิจไม่มีความชัดเจนในการดำเนินงาน นักธุรกิจยังคงมีส่วนได้ส่วนเสียและได้รับผลประโยชน์ในการจัดตั้งองค์กรทางภูมิภาค ในทางตรงกันข้าม รัฐบาลกลับไม่ได้มีบทบาทโดยตรงในการจัดตั้งอาเซียน (Bridges 2004) กล่าวคือ ปัจจัยที่

Bridges เสนอคือบทบาทของนักการเมืองในการเป็นผู้นำการพัฒนาของสหภาพยุโรปนั้นแตกต่างไปจากอาเซียน ปัจจัยนี้ทำให้ผลลัพธ์ที่ออกมา ไม่ว่าจะเป็นเป้าหมาย รูปแบบโครงสร้าง หรือแนวทางการดำเนินการมีความชัดเจนเป็นโครงสร้างที่มีความเป็นทางการมากกว่า

ประเด็นที่สองที่นักวิชาการอย่าง สุทธิพันธ์ จิราธิวัฒน์ อาจารย์จากคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ Philomena Murray อาจารย์จาก The University of Melbourne ได้เคยศึกษาเอาไว้ว่าคือ การเสนอให้อาเซียนสามารถพัฒนาเสถียรภาพทางการเมืองให้เกิดขึ้นภายในภูมิภาค การสนับสนุนให้เกิดกระบวนการผลักดันการสร้างเสถียรภาพทางการเมืองภายในรัฐสมาชิกเพื่อให้ระบอบการปกครองมีเสถียรภาพ ต่อเนื่อง ซึ่งจะส่งผลต่อการทำงานที่มีประสิทธิภาพของอาเซียน (Chirathivat 1997; Murray 2009) อีกทั้งการสร้างความร่วมมือในระดับภูมิภาคโดยอาศัยหลักการแห่งความเท่าเทียม (the principle of equality) เป็นข้อคิดหนึ่งที่ได้จากการศึกษาประสบการณ์ของสหภาพยุโรป กล่าวคือ การส่งเสริมการมีส่วนร่วม ระบอบประชาธิปไตย และสิทธิมนุษยชนจะช่วยสร้างรากฐานทางสังคมที่แข็งแกร่ง อันจะเป็นผลให้เกิดการพัฒนาความร่วมมือระหว่างประเทศระดับภูมิภาคให้มีความมั่นคง แข็งแรงต่อไป แม้ว่าอาจจะมิใช่อสังเกตุว่ากระบวนการทางประชาธิปไตยของสหภาพยุโรปเองอาจจะไม่สมบูรณ์แบบ อาจมีการสะดุดบ้าง แต่อย่างน้อยก็เป็นเหมือน “แรงบันดาลใจ” ดังที่ สุรินทร์ พิศสุวรรณ อดีตเลขาธิการอาเซียน ได้เคยกล่าวเอาไว้ว่า สหภาพยุโรปเป็นเหมือนแรงบันดาลใจให้กับการพัฒนาต่อไปของอาเซียน (สุรินทร์ พิศสุวรรณ 2555) การเห็นประสบการณ์ความเป็นประชาธิปไตยในสหภาพยุโรป นำที่จะสนับสนุนให้เกิดประชาธิปไตยในประเทศต่างๆ ในอาเซียนเพื่อให้กระบวนการตัดสินใจทางการเมืองและการดำเนินนโยบายต่างประเทศสามารถตอบสนองผลประโยชน์ของทุกฝ่ายในสังคม ผ่านการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ และเพื่อเป็นการทำให้กระบวนการรวมกลุ่มสามารถดำเนินไปได้ด้วยความราบรื่นจากการที่มีระบบการเมืองที่สนับสนุนการสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง เพราะหากรัฐในอาเซียนยังต้อง

บทเรียนจากสหภาพยุโรปสู่อาเซียน: ข้อเสนอด้านวิวิธทางการศึกษา และประสบการณ์ในอดีต

เผชิญกับปัญหาการไม่มีเสถียรภาพทางการเมือง ความต่อเนื่องของการดำเนินนโยบายและการเข้าร่วมเพื่อพิจารณาในเวทีการประชุมอาเซียน (Chaocheng 2012; Chirathivat 1997; Guichang 2006; Murray 2009)

ประเด็นหลักใหญ่สำคัญที่นักวิชาการทุกท่านเห็นตรงกันก็คือ การที่อาเซียนควรมีสถาบันระดับภูมิภาคที่เป็นทางการ เช่น ศาลอาเซียน สภาอาเซียน หรือกลไกใดก็ตามที่เกี่ยวข้อง ที่มีหน้าที่ในการรับเอาอำนาจอธิปไตยบางส่วนของรัฐสมาชิกมาดูแลประเด็นที่เป็นผลประโยชน์ร่วมระดับภูมิภาค เพื่อจัดการประเด็นต่างๆ ให้มีความเป็นทางการ มีการบังคับใช้กฎได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (Beeson 2005; Berkofsky 2005; Boyer 2005; Guichang 2006; Hwee 2009; Langhammer 1997; Langhammer 2002; Murray 2009; Wang 2007; Wong 2012) จากประสบการณ์ของสหภาพยุโรปที่มีกลไกทางการเมือง การศาล และเศรษฐกิจที่มั่นคง เป็นทางการ มีอำนาจ และได้รับอำนาจอธิปไตยจากรัฐที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกนี้เอง ได้ทำให้อำนาจของสถาบันเหนือชาติของสหภาพยุโรปมีอำนาจในการดูแลสอดส่องความเรียบร้อย จัดการประเด็นและวางแผน รวมไปถึงตรวจสอบการทำงานที่มีอยู่ให้เป็นไปอย่างราบรื่น ต่อเนื่องมีประสิทธิภาพ ซึ่งหากอาเซียนไม่สามารถสถาปนาความเป็นทางการขององค์กรขึ้นมาได้ นักวิชาการก็มีความกังวลต่อเรื่องการไม่สามารถให้องค์การระหว่างประเทศอย่างอาเซียนมีบทบาทในการจัดการประเด็นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ต่อเนื่อง หรือสามารถดำเนินการอย่างเป็นทางการได้

ประเด็นด้านกฎหมายหรือความสามารถในการบังคับใช้กฎหมาย รวมไปถึงการมีกลไกในการตรวจสอบการดำเนินการกฎหมายที่มีประสิทธิภาพครอบคลุม และต่อเนื่อง เพื่อให้อาเซียนสามารถทำงานในฐานะที่เป็นองค์กรระหว่างประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพก็ถือเป็นอีกประเด็นสำคัญของการที่อาเซียนจะสามารถเรียนรู้ได้จากสหภาพยุโรป แต่ประเด็นที่ถูกหยิบยกมาเพื่อให้อาเซียนนำไปศึกษาความเป็นไปได้ เป็นกรอบกฎหมายกว้างๆ เช่น การตั้งสถาบันร่วมและกรอบกฎหมายระดับภูมิภาคร่วมกัน เพื่อให้สามารถกำหนดทิศทาง

ประเด็นด้านกฎหมายระหว่างประเทศสมาชิกให้อยู่ในบรรทัดฐานเดียวกัน (Cameron 2011) และเสนอให้มีการตั้งกลไกที่มีอำนาจในการตรวจสอบการทำงานทางกฎหมายเพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าระเบียบหรือกฎหมายที่ออกมาบนพื้นฐานของการเล็งเห็นผลประโยชน์ของภูมิภาคร่วมกันจะช่วยประคับประคองและรับประกันว่าหลักการเหล่านั้นจะได้รับการปฏิบัติอย่างเคร่งครัดและเสมอกัน (Capannelli 2009; Hwee 2009; Murray 2009) นอกจากนี้ งานด้านกฎหมายได้มีการเสนอประเด็นที่เฉพาะเจาะจงลงไปในด้านใดด้านหนึ่ง เช่น อาเซียนควรมีการบังคับใช้กฎหมายการแข่งขันทางการค้าร่วมกันอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดการแข่งขันกันระหว่างองค์กร หน่วยงาน และรัฐต่างๆ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ผู้บริโภค (Cai 2007; Wong 2012) (รายละเอียดเรื่องกฎหมายการแข่งขันทางการค้าจะได้ด้าเสนอในส่วนถัดไป) เป็นต้น

ประเด็นเรื่องความกังวลเรื่องการที่รัฐสูญเสียอำนาจอธิปไตย อัตลักษณ์ อาจเป็นบทเรียนที่ทำให้รัฐในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และ ASEAN+3 นำไปศึกษาและหาทางป้องกันไม่ให้เกิดความกังวลของประชาชนในประเทศสมาชิก หรือการหาทางการต่อรองเรื่องอำนาจอธิปไตยที่จะมอบให้กับองค์กรเหนือรัฐว่าจะมอบให้ในประเด็นใดบ้าง (Angresano 2004) เพราะจากประสบการณ์ของยุโรปที่รัฐต่างๆ ล้วนมอบอำนาจอธิปไตยบางส่วนให้กับองค์กรเหนือชาติ ได้ทำให้สหภาพยุโรปมีอำนาจในการตัดสินใจในบางประเด็น แต่ความกังวลที่รัฐสมาชิกวิตกกังวลก็คือการที่หากเมื่ออาเซียนมีการรวมกลุ่มกันแล้ว รัฐต่างๆ จะสูญเสียอัตลักษณ์ของรัฐ อัตลักษณ์ท้องถิ่นไปหรือไม่ ซึ่งในแง่นี้ ประสบการณ์ของสหภาพยุโรปก็ได้แสดงให้เห็นแล้วว่า อัตลักษณ์ของท้องถิ่น หรือระดับรัฐก็จะยังคงดำรงอยู่ไม่เสื่อมสลายไปไหน หากแต่จะเกิดอัตลักษณ์ใหม่ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์และตัวแทนของความเป็นยุโรปให้กับเวทีสังคมโลกได้รับรู้ อีกทั้งการขาดอัตลักษณ์ร่วมกันระหว่างประเทศของอาเซียน เป็นผลให้การมีทัศนคติต่อการรวมกลุ่มกันโดยเล็งเห็นผลประโยชน์ร่วมกันเป็นเรื่องที่ยากลำบาก เพราะยังไม่สามารถหาจุดร่วมทางความรู้สึก ผลประโยชน์ แนวทางในการจัดการต่อประเด็นใดประเด็นหนึ่ง

บทเรียนจากสหภาพยุโรปสู่อาเซียน: ข้อเสนอด้านวิวิธวิทยาการศึกษา และประสบการณ์ในอดีต

(Wai 2003) ซึ่งสอดคล้องไปกับข้อเสนอในมิติด้านการเมือง ที่บทบาทของรัฐต้องเข้ามามีส่วนในการช่วยสร้างทัศนคติที่ดีต่อเรื่องผลประโยชน์แห่งชาติและผลประโยชน์ระดับภูมิภาค

นอกจากนี้ ดังที่ได้กล่าวไปในข้างต้นถึงความสำคัญของปัญหาเรื่องการนิยามผลประโยชน์ระดับภูมิภาค การศึกษาด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเป็นอีกมิติหนึ่งที่พบมากในงานศึกษาที่ผ่านมา นักวิชาการส่วนมากเห็นพ้องกันว่า การขาดการนิยามและการยอมรับผลประโยชน์ของภูมิภาค อีกทั้งการขาดการให้ความสำคัญต่อการทำให้ภาคส่วนต่างๆ ของสังคมเห็นผลประโยชน์ของภูมิภาคที่มีร่วมกัน หรือแม้แต่ผลประโยชน์แห่งชาติที่รัฐต่างๆ จะได้หากรัฐต่างๆ สามารถหันหน้ามาร่วมมือกันได้ (Bridges 2004) จะเป็นผลเสียต่ออาเซียนเอง เพราะการนิยามผลประโยชน์ของภูมิภาค และการนิยามผลประโยชน์แห่งชาติอาจขัดแย้งกัน การขัดแย้งกันนี้เองอาจทำให้รัฐสมาชิกต้องเผชิญกับความกดดันจากกลุ่มการเคลื่อนไหวในสังคมที่อาจไม่เห็นด้วย เพราะไม่ตระหนักถึงความสำคัญของผลประโยชน์ระดับภูมิภาค และการเกรงว่าผลประโยชน์แห่งชาติจะได้รับผลกระทบไป ดังนั้น ประเด็นที่สำคัญก็คือการวิเคราะห์และเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับผลประโยชน์แห่งชาติและผลประโยชน์ระดับภูมิภาคว่ามันช่วยส่งเสริมซึ่งกันและกันอย่างไร เป็นต้น รัฐและอาเซียนควรส่งเสริมให้เกิดการตีความเรื่องอำนาจอธิปไตยของรัฐสมาชิก เพื่อให้เกิดการถกเถียงเชิงทฤษฎี และมีการนำเสนอประเด็นดังกล่าวสู่สาธารณะ เพื่อให้เกิดการถกเถียงและทำความเข้าใจใหม่ในเรื่องอำนาจอธิปไตยในประเด็นที่ว่ากระบวนการบูรณาการทางเศรษฐกิจของอาเซียนควรมีการสละอำนาจอธิปไตยในระดับใด หรือในประเด็นใดบ้าง ให้กับสถาบันเหนือชาติที่อาจถูกจัดตั้งขึ้นให้มีอำนาจในการจัดการดูแลประเด็นที่เป็นผลประโยชน์ระดับภูมิภาค (Chirathivat 1997; Guichang 2006)

การศึกษาที่ผ่านมายังมีการศึกษาที่เน้นถึงบทบาทของภาครัฐและเอกชนในการสร้างความตระหนักถึงผลของการผลิตซ้ำความเป็นชาตินิยมที่อาจส่งผลกระทบต่อกระบวนการของการร่วมมือระหว่างประเทศสมาชิก การสนับสนุนความตระหนัก

ของความเป็นชาตินิยม และการทำให้เห็นถึงการยึดถือเอาชาตินิยมเป็นหลักชัย จะช่วยให้เกิดความเป็นไปได้ โอกาสในการที่จะมีความก้าวหน้าและสำเร็จของ ภูมิภาคนี้มากยิ่งขึ้น (Cameron 2011) ประเด็นเรื่องชาตินิยมเป็นเรื่องที่ ส่งผลต่อการรวมกลุ่มระดับภูมิภาคอย่างมาก เพราะหากความรู้สึกชาตินิยม ไม่สามารถลดระดับลงได้ ประเด็นเรื่องการกังวลต่ออำนาจอธิปไตย ผลประโยชน์ แห่งชาติ หรือการยอมลดความภูมิใจในชาติเพื่อให้นำไปสู่การสร้างความร่วมมือ กันได้ก็คงเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ยาก

ข้อสังเกตอีกประการที่นักวิชาการได้เสนอเอาไว้ที่น่าสนใจอีกประเด็น ก็คือ อาเซียนยังขาดประเทศที่จะสามารถแสดงบทบาทนำในการรวมกลุ่มได้อย่าง ชัดเจน ซึ่งแตกต่างไปจากยุโรปที่เมื่อครั้งเริ่มมีการก่อตั้งประชาคมถ่านหินและ เหล็กกล้า ผู้นำของหลายประเทศในยุโรปได้ดำเนินการผลักดัน แสดงความเป็น ผู้นำอย่างชัดเจน ในการสร้างความร่วมมือเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่จะก่อให้เกิด ผลประโยชน์ร่วมกันของภูมิภาค (Bridges 2004; Cameron 2011; Zhu 2007) อย่างไรก็ดี เนื่องด้วยวิวัฒนาการของอาเซียนที่ถูกก่อตั้งขึ้นโดยรัฐจำนวน 5 รัฐ และไม่ได้มีรัฐใดแสดงบทบาทนำอย่าง “ออกนอกหน้า”⁸ ทำให้การพยายาม แสวงหาผู้นำในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของอาเซียนในปัจจุบันอาจ เป็นเรื่องยาก เพราะการจะมีสถานะได้รับการยอมรับความเป็นผู้นำก็ต้องอาศัย การยินยอมในเชิงกฎหมายหรือในทางปฏิบัติจากรัฐอื่นๆ และแน่นอนว่า การจะ ให้ได้มาซึ่งผู้นำนี้ก็คงเป็นกระบวนการที่ “ไม่มีใครยอมใคร”

ประเด็นสุดท้ายที่นักวิชาการได้ชี้ให้เห็นถึงสิ่งที่อาเซียนอาจเรียนรู้ได้ จากสหภาพยุโรปก็คือ การที่ในปัจจุบันอาเซียนยังขาดการหาจุดร่วมเรื่อง การระบุดังถึงภัยคุกคามของภูมิภาคในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทำให้ กระบวนการในการหาจุดตั้งต้นเพื่อรับมือกับภัยคุกคามที่เป็นรูปแบบใหม่นั้น

⁸ อาจมีผู้เห็นต่างออกไปในแง่ที่ว่า อินโดนีเซียและไทย เป็นสองประเทศที่มี บทบาทอย่างมากในการก่อตั้งอาเซียน และรวมไปถึงการมีบทบาทที่สำคัญในการขับเคลื่อน อาเซียนตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน.

บทเรียนจากสหภาพยุโรปสู่อาเซียน: ข้อเสนอด้านวิวิธวิทยาการศึกษา และประสบการณ์ในอดีต

ยังไม่มีประสิทธิภาพมากเพียงพอ (Giessmann 2007) การยังไม่ได้รับความสำคัญในการหาข้อตกลงหรือความเข้าใจร่วมกันเรื่องการนิยามและวิเคราะห์ภัยคุกคามทั้งแบบดั้งเดิมและแบบใหม่ รวมไปถึงข้อจำกัดด้านการไม่แทรกแซงกิจการภายใน ทำให้อาเซียนยังไม่สามารถหากลไกหรือข้อตกลงที่เป็นระบบ และมีอำนาจเชิงสถาบันอย่างเป็นทางการในการจัดการรับมือกับปัญหาที่กำลังเผชิญหน้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(3) ประสบการณ์ของสหภาพยุโรปเชิงนโยบาย

ในหัวข้อที่ผ่านได้กล่าวถึงประเด็นที่นักวิชาการเล็งเห็นว่าเป็นประเด็นที่สำคัญต่อการพัฒนาของอาเซียนซึ่งเปรียบเทียบกับสหภาพยุโรป ซึ่งได้แก่ในประเด็นเรื่องความเป็นทางการของสถาบัน การแสวงหาอัตลักษณ์ร่วม และการกำหนดผลประโยชน์ร่วมกัน ประเด็นที่สำคัญนอกเหนือไปจากประสบการณ์ที่ผ่านมาของสหภาพยุโรปในแง่ข้อเสนอแนะเชิงสถาบันที่อาเซียนอาจเรียนรู้ได้จากสหภาพยุโรปก็คือประสบการณ์เชิงนโยบาย การเลือกศึกษานโยบายของสหภาพยุโรปต่อประเด็นบางประเด็นนั้นอาจเป็นเรื่องที่ยาก ส่วนหนึ่งเพราะบริบททางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมืองของอาเซียนและสหภาพยุโรปมีความแตกต่างกัน อีกทั้งลักษณะโครงสร้างขององค์การระหว่างประเทศเองก็มีลักษณะที่แตกต่างกัน ทำให้กระบวนการออกนโยบายสาธารณะที่จะมีผลต่อรัฐสมาชิกของอาเซียนนั้นแตกต่างออกไปจากสหภาพยุโรป

ตัวอย่างงานเขียนเรื่อง Policy Making in The European Union (2010) ที่มี Helen Wallace, Mark A. Pollack และ Alasdair R. Young เป็นบรรณาธิการ เป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดถึงการศึกษากระบวนการออกนโยบายทางด้านเศรษฐกิจของสหภาพยุโรป ประเด็นสาธารณะระดับภูมิภาคที่อยู่ภายใต้การดูแลขององค์การระหว่างประเทศอย่างสหภาพยุโรปนั้นมีหลากหลาย ตัวอย่างเช่น การตลาดระดับภูมิภาค นโยบายการแข่งขันทางการค้า ประเด็นเรื่องเศรษฐกิจและการเงินของภูมิภาค นโยบายการเกษตรร่วม การเงิน การค้า

การคลัง นโยบายสังคม การจ้างงาน ประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อม นโยบายเรื่องเทคโนโลยีชีวภาพ (Bio Technology) ประเด็นด้านพลังงาน นโยบายต่างประเทศ และความมั่นคงร่วม รวมไปถึงเรื่องการศาลและการมหาดไทย (Wallace, Pollack & Young 2010) จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นว่า ประเด็นนโยบายสาธารณะของสหภาพยุโรปที่ประเทศสมาชิกเล็งเห็นว่าจะต้องมีการจัดการร่วมกันนั้นมีความครอบคลุมและกว้างหลายประเด็น ในขณะที่ หากดูนโยบายสาธารณะร่วมกันของอาเซียนจะพบว่า ประเด็นที่อาเซียนมีความกังวลร่วมกัน และพยายามออกนโยบายร่วมกันในระดับภูมิภาคนั้นมีความแตกต่างออกไป โดยหากเริ่มต้นการวิเคราะห์จากกฎบัตรอาเซียน จะพบว่าประเด็นสาธารณะที่อยู่ภายใต้ความกังวลร่วมกันของอาเซียนก็คือ ประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชน ดังจะเห็นได้จากการที่กฎบัตรอาเซียน มาตราที่ 14 ของกฎบัตร ได้กำหนดให้มี ASEAN Human Rights Body ขึ้นมาเพื่อมีหน้าที่ในการสนับสนุนและปกป้องสิทธิมนุษยชนในอาเซียน⁹ อย่างไรก็ตาม ประเด็นสาธารณะอื่นๆนั้นไม่ปรากฏอยู่ในกฎบัตรอาเซียน ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะด้วยรูปแบบการตัดสินใจของอาเซียนที่เป็นแบบฉันทามติ (consensus-based decision-making process) ที่รัฐทุกรัฐต้องเห็นพ้องตรงกันว่าปัญหานั้นเป็นปัญหาของภูมิภาค และการที่รัฐสมาชิกของอาเซียนไม่ได้มอบอำนาจอธิปไตยของตนเองให้กับอาเซียน ทำให้การตัดสินใจอย่างเห็นพ้องตรงกันเป็นเรื่องที่ยากมากขึ้น อีกทั้งอำนาจในการจัดการปัญหานั้นไม่ได้อยู่ในมือขององค์กรระหว่างประเทศ หรือกล่าวในอีกแง่ก็คือ เนื่องด้วยรูปแบบความสัมพันธ์ของอาเซียนที่ไม่ได้มีองค์กรเหนือชาติ (supranational organization) เพราะเป็นความร่วมมือแบบระหว่างรัฐบาล (inter-government) ทำให้การหาจุดร่วมของผลประโยชน์ระดับภูมิภาค และการกำหนดนโยบายเพื่อ

⁹ Article 14 ASEAN Human Rights Body (1) In conformity with the purposes and principles of the ASEAN Charter relating to the promotion and protection of human rights and fundamental freedoms, ASEAN shall establish an ASEAN human rights body. (2) This ASEAN human rights body shall operate in accordance with the terms of reference to be determined by the ASEAN Foreign Ministers Meeting.

บทเรียนจากสหภาพยุโรปสู่อาเซียน: ข้อเสนอด้านวิริวิทยาการศึกษา และประสบการณ์ในอดีต

รับมือกับประเด็นหนึ่งๆเป็นเรื่องที่ยาก

กระนั้นก็ตาม ก็ไม่ใช่ว่าจะไม่มีประสบการณ์หรือนโยบายที่สหภาพยุโรปใช้อยู่จะไม่เหมาะสมกับการนำมาพิจารณาเป็นแนวทางให้กับอาเซียน เพราะยังมีประสบการณ์บางอย่างที่มีคุณค่าและอาจนำมาเป็นแนวทางที่อาจใช้กับอาเซียนได้ เพราะปัญหาบางประการที่อาเซียนมีความต้องการจัดการนั้นเป็นปัญหาที่มีลักษณะข้ามชาติ (transnational issues) ประสบการณ์ที่สหภาพยุโรปอาจเป็นบทเรียนให้กับอาเซียนได้นั้น ต้องเป็นประสบการณ์ของการใช้นโยบายบางอย่างที่มีบริบทที่ไม่เฉพาะตัวของยุโรปเท่านั้น แต่มันเป็นประสบการณ์ที่มีความเป็นสากล และอาจพบได้ในที่ที่เริ่มมีกระบวนการของการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมและวัฒนธรรมในระดับภูมิภาค และมีลักษณะที่เป็นปัญหาข้ามชาติ ที่รัฐสมาชิกต่างต้องเห็นพ้องร่วมกันในระดับหนึ่งว่าปัญหานี้หากไม่ได้รับการแก้ไข ก็จะส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์แห่งชาติของรัฐสมาชิกไม่มากนัก โดยประสบการณ์ที่บทความนี้ได้ลองเลือกมาทำการศึกษาได้แก่ การจัดการเรื่องการเงิน นโยบายด้านการแข่งขันทางการค้า (competition policy) และการป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งภายในภูมิภาค

บทความนี้เลือกเอาประเด็นเรื่องการจัดการเงิน นโยบายการแข่งขันทางการค้า และการป้องกันและการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งภายในภูมิภาคมาเป็นกรณีศึกษา เพราะเห็นว่าทั้งสามกรณีนี้เป็นกรณีที่เกี่ยวข้องได้ว่าเป็นปัญหาในแง่การเงิน กฎหมาย และการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งซึ่งส่วนหนึ่งมีความเกี่ยวข้องทางด้านการเมืองภายในและระหว่างประเทศ ประเด็นทั้งสามเป็นประเด็นที่ได้ได้รับความสนใจจากนักวิชาการที่ทำการศึกษาคเปรียบเทียบสหภาพยุโรปและอาเซียนอย่างมาก เนื่องด้วยอาจเป็นเพราะเป็นกรณีที่ส่งผลกระทบต่อทางด้านการเงิน และความมั่นคงระดับภูมิภาคอย่างชัดเจน อีกทั้งทั้งสามกรณีนี้เป็นกรณีที่สามารถรูปแบบของบทเรียนจากสหภาพยุโรปได้ชัดเจนกว่าประเด็นปัญหาอื่นๆหรือกล่าวในอีกแง่ก็คือ กรณีศึกษาอื่นๆต้องอาศัยบริบททางประวัติศาสตร์การทำความเข้าใจรูปแบบที่แตกต่างระหว่างสองภูมิภาคที่มาก ซึ่งทำให้งาน

วิชาการที่บทความนี้เลือกมาทำการศึกษาค้นคว้า ไม่สามารถครอบคลุมประเด็นเหล่านั้นได้ทั้งหมด ส่วนหนึ่งด้วยเพราะงานวิชาการที่เลือกมาทำการศึกษาค้นคว้า เป็นการเปรียบเทียบประสบการณ์ระหว่างสหภาพยุโรปกับอาเซียนโดยตรง และโดยมากแล้วเป็นงานที่มีลักษณะของการเปรียบเทียบที่กว้าง ไม่ได้เฉพาะเจาะจงลงไปในการศึกษาใดหนึ่งๆ โดยเฉพาะ ซึ่งทำให้การศึกษาของงานวิชาการเหล่านั้นจะเลือกเอาเฉพาะประเด็นที่กว้าง

(3.1) การจัดการเรื่องการเงิน

ประสบการณ์ของสหภาพยุโรปที่ผ่านมา และถือเป็นแม่แบบที่สำคัญให้กับการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในพื้นที่อื่นๆ ของโลกก็คือการที่สหภาพยุโรปสามารถใช้เงินสกุลยูโรร่วมกันในระดับภูมิภาคได้ สหภาพยุโรปนั้นได้รับการพัฒนาและดำเนินงานภายใต้สถาบันที่เป็นตัวส่งเสริมให้การบูรณาการเชิงเศรษฐกิจประสบผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม จากบริบทในประวัติศาสตร์ทางการเงินของชาติยุโรป สหภาพเศรษฐกิจและการเงินของยุโรป (Economic and Monetary Union) ได้ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ.1979 ซึ่งถือได้ว่าเป็นสถาบันการเงินในระยะเริ่มแรกที่สร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจในการแลกเปลี่ยนเงินตราภายในกลุ่มประเทศสมาชิก และเพื่อสร้างเสถียรภาพในด้านราคา และให้เงินตราสกุลต่างๆ ของชาติสมาชิกสหภาพยุโรปมีอัตราแลกเปลี่ยนที่ตายตัว รวมทั้งเพื่อให้มีการประกาศใช้สกุลเงินร่วมของสหภาพยุโรปคือยูโร โดยกลไกที่ใช้ในการดำเนินนโยบาย คือ การพัฒนาให้มีความร่วมมือทางการเงินร่วมกัน การประสานนโยบายด้านเศรษฐกิจของสมาชิกให้ใกล้ชิดยิ่งขึ้น และการจัดตั้งระบบธนาคารกลางแห่งยุโรป (The European System of Central Banks: ESCB)

ทั้งนี้ การจัดตั้งสหภาพเศรษฐกิจและการเงินของยุโรป ถือว่าได้เป็นเป้าหมายที่มีความมุ่งหวังสูงและก่อให้เกิดความความร่วมมือทางการเงินความสะดวกในการขนถ่ายสินค้าภายในสหภาพยุโรป โดยการกำหนดข้อบังคับและพันธกรณีจะต้องมีการจัดตั้งสหภาพเศรษฐกิจและการเงินของยุโรป (Economic and Monetary Union: EMU) ขึ้นมา ซึ่งสกุลเงินร่วมของสหภาพ

บทเรียนจากสหภาพยุโรปสู่อาเซียน: ข้อเสนอแนะด้านวิวัฒนาการการศึกษา และประสบการณ์ในอดีต

ยุโรปจะมีผลช่วยสร้างความเข้มแข็งให้แก่ ตลาดเดียวแห่งยุโรป เช่นเดียวกับการพัฒนานโยบายต่างประเทศด้านเศรษฐกิจของสหภาพยุโรป โดยสหภาพเศรษฐกิจและการเงินจะช่วยเพิ่มความสำคัญให้แก่สหภาพยุโรปมากขึ้นภายใต้บทบัญญัติในสนธิสัญญามาสทริชต์ (Maastricht Treaty) สาเหตุที่ทำให้สหภาพยุโรปจำเป็นต้องมีความร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดมากขึ้นในด้านการเงิน เนื่องมาจากอิทธิพลของปัจจัยทางเศรษฐกิจจากภายนอก อันได้แก่ ระบบเศรษฐกิจโลกที่มีความเกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิด และผลกระทบที่มีความผันผวนของอัตราแลกเปลี่ยนเงินตรามีต่อความสัมพันธ์ทางด้านการเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้เองสหภาพยุโรปจึงเลือกเอาการจัดตั้งสหภาพเศรษฐกิจและการเงินมาสร้างการบูรณาทางในระดับภูมิภาคเพื่อเป็นวิธีในการเพิ่มความสามารถของชาติสมาชิกเพื่อการแข่งขันในตลาดโลกและมีอำนาจในการต่อรองกับชาติมหาอำนาจอื่นๆ

นอกเหนือไปจากนี้ ในช่วงที่ประเทศยุโรปเตรียมความพร้อมไปสู่การใช้เงินยูโร ซึ่งเป็นเงินสกุลใหม่ของโลกที่เกิดขึ้นนั้น ได้เกิดการสร้างกรอบแนวคิดที่มีอิทธิพลต่อสหภาพทางการเงินของยุโรป นั่นคือ เขตเงินตราที่เหมาะสม (Theory of Optimum Currency Area) ซึ่งมาจากแนวความคิดของ Robert Mundell ที่หมายถึงกลุ่มของประเทศที่เงินตราภายในประเทศเชื่อมโยงกันโดยผ่านอัตราแลกเปลี่ยนคงที่อย่างถาวร เงินตราของประเทศสมาชิกสามารถเคลื่อนไหวได้อย่างเสรีกับประเทศนอกกลุ่ม เขตของประเทศเดียวกันที่ใช้เงินตราสกุลเดียวกันก็เรียกว่าเขตเงินตราที่เหมาะสม ซึ่งประเทศในกลุ่มสหภาพยุโรปได้พยายามก่อตั้งขึ้นมา โดยการก่อตั้งเขตเงินตราที่เหมาะสมจะจำกัดความไม่แน่นอนที่เกิดจากอัตราแลกเปลี่ยนไม่คงที่อย่างถาวร และจะเร่งให้มีความชำนาญในการผลิตพร้อมกับการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศภายในกลุ่ม โดยสนับสนุนให้ผู้ผลิตมองว่าพื้นที่ทั้งหมดเป็นตลาดเดียว (single market) ซึ่งจะได้ประโยชน์จากการทำให้ระดับราคามีเสถียรภาพมาก และเป็นการสนับสนุนการใช้เงินตราที่มีมูลค่าในเขตพื้นที่ที่ใช้เงินสกุลยูโรร่วมกัน หรือยูโรโซน (Eurozone) และทำลายการแลกเปลี่ยนที่ไม่มีประสิทธิภาพที่เกิดจากภาวะ

เงินเฟ้อ นอกจากนี้ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายที่รัฐบาลเข้าแทรกแซงในตลาดเงินตราต่างประเทศ

สำหรับอาเซียนนั้นก็เป็นหนึ่งในภูมิภาคที่สนใจและมีการศึกษาความเป็นไปได้ของการจัดตั้งสหภาพทางการเงินอาเซียน (Asian Monetary Union: AMU) หรือการมีอาณาเขตภายในภูมิภาคที่จะใช้เงินสกุลเดียวกัน ภายหลังการตระหนักถึงความประสบความสำเร็จของสหภาพทางการเงินของยุโรป เพื่อเป็นแนวทางสำหรับภูมิภาคเอเชียรวมไปถึงอาเซียนการบูรณาการทางเศรษฐกิจและสร้างเสถียรภาพในอัตราแลกเปลี่ยน (exchange rate stability) อันนำไปสู่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจภายในภูมิภาค โดยอาเซียนได้มีการจัดทำข้อตกลงความร่วมมือทั้ง เขตการค้าเสรีอาเซียน (ASEAN Free Trade Area: AFTA) ซึ่งเป็นข้อตกลงทางการค้า สำหรับสินค้าที่ผลิตภายในประเทศสมาชิกอาเซียนทั้งหมดเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของอาเซียนในฐานะที่เป็นฐานการผลิตที่สำคัญเพื่อป้อนสินค้าสู่ตลาดโลก และความร่วมมือทางเศรษฐกิจเอเชีย-แปซิฟิก (Asia-Pacific Economic Cooperation: APEC) ซึ่งเป็นกลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจ ระหว่างเขตเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก โดยมีสหรัฐอเมริกา ถ่วงดุลอำนาจกับสหภาพยุโรปในการสร้างความร่วมมือกับอาเซียน

กล่าวโดยรวมแล้ว ความร่วมมือในระดับภูมิภาคเหล่านี้คือความพยายามของกลุ่มประเทศอาเซียนในการส่งเสริมระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจและเพื่อสร้างระบบการเงินที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับสหภาพยุโรป อย่างไรก็ตามอุปสรรคที่สำคัญที่สุดสำหรับอาเซียนนั้น คือ การปราศจากซึ่งระบบโครงสร้างสถาบันที่เป็นทางการ (formal institution structure) ซึ่งทำให้ยากต่อการลดอำนาจอธิปไตยในทางระหว่างประเทศเพื่อที่จะผลักดันให้เกิดการบูรณาการทางการเงินอย่างพร้อมเพรียงกัน (Osotsapa 2002)

นักวิชาการอย่าง ศาสตราจารย์ Mingqi Xu (2007) จาก Shanghai Academy of Social Sciences (SASS) ผู้เชี่ยวชาญด้านเศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ ได้เคยวิเคราะห์เอาไว้ในวิจัยเรื่อง The EURO and Its Implication

บทเรียนจากสหภาพยุโรปสู่อาเซียน: ข้อเสนอแนะด้านวิทยาการศึกษา และประสบการณ์ในอดีต

to East Asia ถึงปัจจัยที่ทำให้สหภาพยุโรปได้กลายเป็นเหมือนแม่แบบหรือแรงบันดาลใจให้กับอาเซียนในการมีสกุลเงินเดียวกันนั้นมีอยู่ 3 ประการด้วยกัน คือ

1. สหภาพยุโรปประสบความสำเร็จในการก่อตั้งสหภาพทางการเงิน (monetary union) ช่วยป้องกันความสับสนอลหม่านทางการเงิน (financial turmoil) ซึ่งมีสาเหตุสำคัญมาจาก ความผันผวนของเงินตรา (currency fluctuation) ของแต่ละรัฐสมาชิก ยกตัวอย่างเช่น ในช่วงปลายทศวรรษที่ 80 จนถึง ช่วงกลางทศวรรษ 90 ได้เกิดวิกฤตการณ์อัตราแลกเปลี่ยนทางการเงินของสกุลเงินของทั้ง อังกฤษ (pound) สเปน (peseta) โปรตุเกส (escudos) และอิตาลี (lira) จึงทำให้ประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปประสบปัญหาอย่างหนักจากเศรษฐกิจภาวะวิกฤตเงินตราแลกเปลี่ยน ด้วยเหตุนี้จึงมีการจัดการแก้ไขกลไกอัตราแลกเปลี่ยนเสียใหม่ ทำให้บางประเทศได้มีการใช้นโยบายการเงินร่วมกัน นั่นคือมีการใช้สกุลเงินร่วมกัน (สกุลเงินยูโร) โดยธนาคารกลางแห่งสหภาพยุโรป (European Central Bank) จะเป็นผู้กำหนดนโยบายทางการเงิน รวมถึงอัตราดอกเบี้ยของทั้งกลุ่มประเทศที่ใช้เงินสกุลยูโร จากการแก้ไขวิกฤตการณ์ในลักษณะนี้ของสหภาพยุโรปทำให้นักวิชาการเอเชียเชื่อว่าเป็นความประสบความสำเร็จในการจัดตั้ง สหภาพเศรษฐกิจและการเงิน (Economic and Monetary: EMU) ซึ่งทำให้เกิดเสถียรภาพทางการเงินนับตั้งแต่วิกฤตการณ์เป็นต้นมาและภายหลังวิกฤตการณ์ทางการเงินในเอเชียระหว่างปี ค.ศ.1997-1998 จึงทำให้กลุ่มประเทศในเอเชียโดยเฉพาะอาเซียนได้ตระหนักถึง การสร้างความร่วมมือทางการเงิน การคลังเพื่อทำให้เกิดเสถียรภาพในเอเชียตะวันออกด้วยเช่นกัน

2. การใช้เงินสกุลยูโรเป็นการพิสูจน์ว่า ทฤษฎีเขตเงินตราที่เหมาะสมของ Robert Mundell สามารถนำมาใช้ได้ทางปฏิบัติ ซึ่งเป็นแนวทางอันสำคัญที่จะทำให้เกิด เขตเงินตราที่เหมาะสม

3. เงินสกุลยูโรได้เปลี่ยนแปลงการรับรู้ในเรื่องของภูมิศาสตร์ทางเศรษฐกิจ (geo-economic sense) ในระบบการเงินระหว่างประเทศ ซึ่งทำให้เอเชียตะวันออก

ออกหันมาร่วมมือในการสร้างความร่วมมือทางการเงินที่มากขึ้น หากปราศจากความร่วมมือในลักษณะนี้แล้ว แม้ว่าจะมีการเคลื่อนย้ายเงินทุน สินค้าภายในภูมิภาค ก็อาจทำให้การใช้เงินสกุลเดียวกันในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังนั้น นักวิชาการและเจ้าหน้าที่รัฐในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะในเกาหลี ญี่ปุ่น และจีนต่างสนับสนุนให้มีการแผ่ขยายความร่วมมือเพื่อในอันที่จะทำให้เกิดเขตทางการเงินในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียง (East Asian monetary zone) (Xu 2007)

(3.2) นโยบายด้านการแข่งขันทางการค้า (Competition Policy)

ประเด็นเรื่องกฎหมายการแข่งขันทางการค้าอาจเป็นอีกประสบการณ์หนึ่งที่อาเซียนอาจเรียนรู้ได้จากสหภาพยุโรป เพราะอาเซียนได้มีนโยบายในการที่จะเร่งรัดให้ประเทศสมาชิกในอาเซียนออกกฎหมายว่าด้วยการแข่งขันทางการค้าในประเทศของตนเอง ในปัจจุบันกฎหมายทางด้านการแข่งขันทางการค้าจะมีอยู่ในประเทศอินโดนีเซีย สิงคโปร์ ไทย และเวียดนามแล้ว ส่วนในบรูไน กัมพูชา ลาว และพม่า ยังเพิ่งเริ่มที่จะมีการร่างกฎหมายการแข่งขันทางการค้า ในขณะที่ในมาเลเซียหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการจัดการด้านกฎหมายการแข่งขันทางการค้าและตัวกฎหมายเองเพิ่งเริ่มประกาศใช้เมื่อปี ค.ศ.2012 ส่วนทางฟิลิปปินส์ก็เริ่มจะก่อตั้งหน่วยงานในการที่จะมีหน้าที่ในการจัดการดูแลกฎหมายการแข่งขันทางการค้า

สหภาพยุโรปมีนโยบายการแข่งขันทางการค้าที่มีประสิทธิภาพ เพราะนโยบายดังกล่าวมีคุณลักษณะสำคัญที่ไม่อาจพบได้ในนโยบายการแข่งขันทางการค้าในที่อื่นๆของโลก คือ

1. นโยบายการแข่งขันทางการค้าไม่เพียงแต่ช่วยดูแลการแข่งขันกันเท่านั้น แต่ยังมีส่วนในการสนับสนุนและการบูรณาการทางการตลาดไปพร้อมๆกันของประเทศสมาชิก
2. นโยบายดังกล่าวจะบังคับใช้กับธุรกิจทุกประเภททั้งของเอกชนและของรัฐ อีกทั้งบังคับใช้กับผู้ประกอบการชาวต่างชาติ หรือพฤติกรรมจำกัด

บทเรียนจากสหภาพยุโรปสู่อาเซียน: ข้อเสนอด้านวิธียุทธศาสตร์ศึกษา และประสบการณ์ในอดีต

การแข่งขันที่เกิดขึ้นนอกเขตสหภาพยุโรปด้วยหากพฤติกรรมจำกัดการแข่งขันนั้น มีวัตถุประสงค์หรืออาจส่งผลกระทบต่อการบินเป็นการแข่งขันในตลาดร่วมของ สหภาพยุโรป

3. การบังคับใช้นโยบายการแข่งขันทางการค้าของสหภาพยุโรปนั้นมีการ บังคับใช้ในหลายระดับทางการเมือง (multi-level political system) กล่าวคือ มีการบังคับใช้ทั้งในระดับภูมิภาค และระดับรัฐสมาชิกสหภาพยุโรปเอง (Sauter 2011)

คุณลักษณะที่สำคัญของนโยบายการแข่งขันทางการค้าของสหภาพยุโรป นี้มีความน่าสนใจอยู่ Hong Cai (2007) นักวิชาการชาวจีนจาก Shanghai Academy of Social Sciences ได้ทำการศึกษาประสบการณ์ของสหภาพยุโรป และได้เสนอแนวทางที่อาเซียนและ ASEAN+3 อาจจะเรียนรู้ได้จากประสบการณ์ ของกฎหมายเรื่องการแข่งขันกันทางการค้าของสหภาพยุโรปไว้อย่างน่าสนใจ ใน วิทยานิพนธ์ที่มีชื่อว่า Competition Law and Integration: EC's Experience and ASEAN+3's Choice

Cai เริ่มต้นจากการนำเสนอว่าสหภาพยุโรปก่อตั้งขึ้นโดยสนธิสัญญาที่มี ผลบังคับตามกฎหมายหลายฉบับซึ่งได้กำหนดกรอบดำเนินงานไว้อย่างชัดเจน ตลอดจนมีระบบกฎหมาย (legal system) ที่มีโครงสร้างหลายระดับและมี ลักษณะเฉพาะ ซึ่งประกอบไปด้วยการปกครองในระดับภูมิภาค (regional system) การปกครองในระดับเหนือรัฐ (supranational system) และการ ปกครองในระดับรัฐ (national system) ซึ่งแต่ละระบบมีการจัดการระเบียบ ปกครองเป็นของตนเองและไม่มีการขัดกันทางกฎหมาย หากแต่จะช่วยเสริมสร้าง ให้การปกครองในแต่ละระบบมีความสมบูรณ์กันมากยิ่งขึ้น กล่าวได้ว่า จุดเด่นใน การมีระบบกฎหมายและมาตรการทางกฎหมายที่มีลักษณะเฉพาะของตนเองเช่น นี้ มีพัฒนามายาวนานและมีความแข็งแกร่งมาก

นอกจากนั้นสหภาพยุโรปยังไม่อยู่ภายใต้การพึ่งพาอาศัยระบบกฎหมาย ระหว่างประเทศทั่วไป ทำให้เกิดระบบกฎหมายของตน คือ ระบบกฎหมายยุโรป

(European legal system) หรือระบบกฎหมายประชาคม (community legal system) ซึ่งมีผลผูกพันรัฐสมาชิกให้ต้องเคารพและปฏิบัติตามโดยไม่สามารถที่จะตั้งข้อสงวน (reservation) ได้และไม่ต้องมีการคำนึงถึงอนุวัติการตามทฤษฎีเอกนิยมหรือทวินิยมในเรื่องที่รัฐถ่ายโอนอำนาจอธิปไตยไปให้ประชาคมแล้ว รัฐสมาชิกก็ต้องเคารพและปฏิบัติตาม (Approximation of Law และ Community Loyalty)

อีกทั้งสหภาพยุโรปยังมียุทธศาสตร์ในการระงับข้อพิพาทหรือองค์การศาล ดังนั้นเมื่อเกิดข้อพิพาทระหว่างรัฐสมาชิกก็ไม่ต้องไประงับข้อพิพาทกันที่ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ (International Court of Justice : ICJ) ซึ่งรัฐสมาชิกจะไม่สามารถปฏิเสธอำนาจศาลประชาคมเหมือนการระงับข้อพิพาทโดยศาลยุติธรรมระหว่างประเทศซึ่งศาลจะมีเขตอำนาจก็ต่อเมื่อคู่ความซึ่งเป็นรัฐแต่ละรัฐยอมรับอำนาจศาลแล้วเท่านั้น ไม่ต้องไประงับข้อพิพาทในเวทีโลก เช่น เยอรมนีที่มีข้อบังคับในการใช้อำนาจจากส่วนบริหาร (administrative power) เพื่อที่มีการเดินหน้าในข้อยุติที่ได้จากการอภิปรายที่ประชุม เป็นต้น

นอกจากนั้นการระงับข้อพิพาทก็ไม่ต้องอาศัยการเจรจาทางการทูตหรือมาตรการตอบโต้รัฐคู่พิพาท แต่ต้องระงับข้อพิพาทโดยประชาคมและตามกฎหมายของประชาคม ซึ่งจะมีผลผูกพันรัฐสมาชิก อันเป็นสิ่งที่ช่วยลดความตึงเครียดและสร้างสันติภาพในประชาคมได้และยังสามารถมั่นใจว่าข้อพิพาทจะถูกระงับอย่างแน่นอน เพราะการที่รัฐสมาชิกไม่สามารถปฏิเสธอำนาจศาลประชาคมในขณะที่ศาลประชาคมก็ไม่อาจอ้างว่าไม่สามารถตัดสินคดีได้ตามหลักศาลไม่สามารถปฏิเสธความยุติธรรม (deny of justice) ซึ่งวิธีการการเจรจาทูตอาจไม่แน่นอนว่าจะระงับข้อพิพาทได้หรือแม้แต่การระงับข้อพิพาทโดย ICJ ก็เชื่อว่าศาลจะระงับข้อพิพาทได้หากรัฐไม่ยอมรับอำนาจศาล หรือแม้แต่การเจรจาโดยองค์การระหว่างประเทศที่ไม่มีระบบกฎหมายที่ไม่มีสภาพบังคับดีพอก็อาจไม่สามารถระงับข้อพิพาทของรัฐสมาชิกได้ นอกจากนี้ในสหภาพยุโรปเองยังมีช่องทางที่ให้ประชาชนสามารถดำเนินคดีกับรัฐสมาชิกต่อศาลประชาคมได้ซึ่งแตกต่างจาก

บทเรียนจากสหภาพยุโรปสู่อาเซียน: ข้อเสนอด้านวิริยวิทยาการศึกษา และประสบการณ์ในอดีต

การระงับข้อพิพาทโดยศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ ซึ่งรัฐเท่านั้นที่จะเป็นคู่ความในศาลยุติธรรมระหว่างประเทศได้ ตาม Article 34 (1) Statute of the International Court of Justice 1945¹⁰

จากตัวอย่างที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าระบบกฎหมายของประชาคมมีความแตกต่างจากกฎหมายระหว่างประเทศในหลายๆกรณี มีระบบกฎหมายของตนเอง และระบบการบังคับให้เป็นไปตามกฎหมายของตนเอง โดยนำกฎหมายระหว่างประเทศมาใช้ในบางส่วน ทั้งนี้ก็เพื่อให้มีประสิทธิภาพในการขับเคลื่อนสหภาพยุโรปอย่างสูงสุด ส่วนสนธิสัญญาในการจัดตั้งประชาคมยุโรปในการของการบูรณาการทางเศรษฐกิจ ศาลแห่งประชาคมยุโรปได้วินิจฉัยว่าสนธิสัญญาการจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจยุโรป คือ กฎหมายรัฐธรรมนูญพื้นฐานของสหภาพยุโรปซึ่งประเทศสมาชิกตกลงมอบอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจและบริหารงานในด้านต่างๆที่มีการตัดสินใจร่วมกันให้กับประชาคมยุโรป โดยมีกฎหมายการแข่งขันทางการค้า (competition law) ในการสร้างความเป็นธรรมและดูแลสถานะการแข่งขันในระบบเศรษฐกิจ เพื่อตอบสนองการเปลี่ยนแปลงในตลาด

หลักกฎหมายการแข่งขันของสหภาพยุโรปดูแลควบคุมในเรื่องของการแทรกแซง (interfere) และข้อห้าม (prohibited) ของประชาคม กฎหมายการแข่งขันประกอบไปด้วยมาตราที่มีความสำคัญอย่างมาก คือ มาตราที่ 81¹¹ และ

¹⁰ Article 34 (1) Only states may be parties in cases before the Court.

¹¹ Article 81 of the EC Treaty (ex Article 85)

1. The following shall be prohibited as incompatible with the common market: all agreements between undertakings, decisions by associations of undertakings and concerted practices which may affect trade between Member States and which have as their object or effect the prevention, restriction or distortion of competition within the common market, and in particular those which:

- (a) directly or indirectly fix purchase or selling prices or any other trading conditions;
- (b) limit or control production, markets, technical development, or

มาตราที่ 82¹² จากสนธิสัญญาประชาคมยุโรป (EC Treaty) ที่ระบุว่า คณะ

investment;

- (c) share markets or sources of supply;
- (d) apply dissimilar conditions to equivalent transactions with other trading parties, thereby placing them at a competitive disadvantage;
- (e) make the conclusion of contracts subject to acceptance by the other parties of supplementary obligations which, by their nature or according to commercial usage, have no connection with the subject of such contracts.

2. Any agreements or decisions prohibited pursuant to this Article shall be automatically void.

3. The provisions of paragraph 1 may, however, be declared inapplicable in the case of:

- any agreement or category of agreements between undertakings;
- any decision or category of decisions by associations of undertakings;
- any concerted practice or category of concerted practices,

which contributes to improving the production or distribution of goods or to promoting technical or economic progress, while allowing consumers a fair share of the resulting benefit, and which does not:

(a) impose on the undertakings concerned restrictions which are not indispensable to the attainment of these objectives;

(b) afford such undertakings the possibility of eliminating competition in respect of a substantial part of the products in question.

¹² Article 82 of the EC Treaty (ex Article 86)

Any abuse by one or more undertakings of a dominant position within the common market or in a substantial part of it shall be prohibited as incompatible with the common market insofar as it may affect trade between Member States.

Such abuse may, in particular, consist in:

- (a) directly or indirectly imposing unfair purchase or selling prices or other unfair trading conditions;

บทเรียนจากสหภาพยุโรปสู่อาเซียน: ข้อเสนอด้านวิธียุทธศาสตร์การศึกษา และประสบการณ์ในอดีต

กรรมการแข่งขันทางการค้ามีอำนาจในการบังคับใช้กฎหมายแข่งขันทางการค้าว่าด้วยเรื่องความร่วมมืออันมีผลต่อการแข่งขันทางการค้าและการใช้อำนาจเหนือตลาดโดยมิชอบ ซึ่งกฎหมายแข่งขันทางการค้ามีผลบังคับใช้กับกิจการทางเศรษฐกิจทุกประเภท โดยกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ต้องถูกบังคับใช้กฎหมายแข่งขันทางการค้า ทั้งสองมาตรา มีบทบัญญัติของการลงโทษในเรื่องของอำนาจทางเศรษฐกิจ กล่าวได้ว่า ทั้งสองมาตราจากสนธิสัญญาฉบับนี้ของสหภาพยุโรปเป็นข้อกำหนดที่มีประสิทธิภาพและสามารถนำไปใช้ได้ทั้งในทางปฏิบัติสำหรับการบูรณาการยุโรปและไม่เคยได้รับการแก้ไขมานับตั้งแต่ปี ค.ศ.1958 (Cai 2007)

อาจกล่าวได้ว่า จุดแข็งที่สำคัญของสหภาพยุโรป คือ การรวมอำนาจอธิปไตยเข้าไว้ด้วยกันของแต่ละรัฐสมาชิกเพื่อการเป็นประชาคม ผ่านการบังคับใช้ข้อกำหนดของสนธิสัญญาประชาคมยุโรป (European Community Treaty) เพื่อที่จะสร้าง “สถาบันของประชาคม” (institutions of community) ที่จะปกป้องผลประโยชน์ที่มีร่วมกันของรัฐสมาชิก ในทางตรงข้าม โครงสร้างการทำงานของ ASEAN นั้นเป็นแบบการทูตแบบดั้งเดิม (traditional diplomatic way) และกลไกการทำงานที่ยืดหยุ่น (flexible operation mechanism) หรือที่เรียกว่า “วิถีอาเซียน” (ASEAN way) กล่าวคือ อาเซียนร่วมมือกันด้วยกระบวนการสร้างความเข้าใจร่วมกันอย่างไม่เป็นทางการ ปราศจากข้อผูกมัดทางกฎหมาย การรวมตัวของอาเซียนเป็นการรวมกลุ่ม “แบบหลวมๆ” ไม่ได้ผูกพันกันอย่างเหนียวแน่นตามอย่างองค์ระหว่างประเทศเช่นสหภาพยุโรป นอกเหนือไปจากนี้ รัฐแต่ละรัฐมีฐานะเท่าเทียมกันและทรงไว้ซึ่งอำนาจอธิปไตย

- (b) limiting production, markets or technical development to the prejudice of consumers;
- (c) applying dissimilar conditions to equivalent transactions with other trading parties, thereby placing them at a competitive disadvantage;
- (d) making the conclusion of contracts subject to acceptance by the other parties of supplementary obligations which, by their nature or according to commercial usage, have no connection with the subject of such contracts.

การตัดสินใจและการขับเคลื่อนองค์กรจึงเป็นไปได้ช้า มีลักษณะที่ยืดหยุ่นมาก หรือบางครั้งอาจจะเป็นไปไม่ได้เลยเพราะอาจจะต้องได้รับความยินยอมจากรัฐสมาชิกทุกฝ่ายไปในทิศทางเดียวกัน และแม้ว่า ASEAN จะมีแนวความคิดและพยายามพัฒนาองค์การให้เป็นองค์การเหนือรัฐ แต่ก็มีคามไม่แน่นอนและชัดเจน เพราะขาดการวางกรอบและกฎเกณฑ์ที่ชัดเจนว่าจะบรรลุวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งรูปแบบขององค์การแบบนั้นได้อย่างไร จึงเป็นเพียงการแสดงเจตนาว่าจะปรับเปลี่ยนรูปแบบเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนได้เสนอว่าอาเซียนควรที่จะสร้างกฎเกณฑ์สำคัญ (substantive rules) ของกฎหมายแข่งขันทางการค้า และให้ความสำคัญในฐานะที่เป็นกฎหมายหลักที่จะนำไปสู่การใช้กฎเกณฑ์ร่วมกัน (common rules) เพื่อการบูรณาการทางเศรษฐกิจเช่นเดียวกับสหภาพยุโรป (Cai 2007)

(3.3) การป้องกันและแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งภายในภูมิภาค

การแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งภายในภูมิภาคเป็นประเด็นที่มักได้รับการกล่าวถึงเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระบวนการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งของอาเซียนที่ถือว่ามีลักษณะเฉพาะตัว เพราะมันอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่สำคัญคือ หลักการไม่แทรกแซงกัน (non-interference) ของอาเซียน นักวิชาการที่ศึกษาประเด็นการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่างเห็นร่วมกันว่า หลักการของวิถีอาเซียน¹³ (ASEAN Way) ที่มีหลักการหนึ่งว่าด้วยการ

¹³ Article 2 ของ Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia (1976) ได้ระบุแนวทางการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งตามวิถีอาเซียนว่า In their relations with one another, the High Contracting Parties shall be guided by the following fundamental principles:

- a. Mutual respect for the independence, sovereignty, equality, territorial integrity and national identity of all nations;
- b. The right of every State to lead its national existence free from external interference, subversion or coercion;
- c. Non-interference in the internal affairs of one another;

บทเรียนจากสหภาพยุโรปสู่อาเซียน: ข้อเสนอด้านวิริยวิทยาการศึกษา และประสบการณ์ในอดีต

ไม่แทรกแซงกิจการระหว่างกันนั้น อาจเป็นผลส่วนหนึ่งที่ทำให้อาเซียนต้องเผชิญกับความล่าช้าของการตัดสินใจแก้ไขปัญหาหนึ่งๆ

อย่างไรก็ดี ต้องทำความเข้าใจให้ชัดเจนก่อนว่า โครงสร้างของหน่วยงานหรือแนวนโยบายในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของสหภาพยุโรปกับอาเซียนนั้น มีความแตกต่างกันอย่างมาก ในกรณีของสหภาพยุโรป ประเด็นเรื่องความมั่นคงและนโยบายต่างประเทศอยู่ภายใต้ นโยบายร่วมต่างประเทศและความมั่นคงของสหภาพยุโรป¹⁴ (Common Foreign and Security Policy: CFSP) ในขณะที่ประเด็นเรื่องการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งหรือปัญหาภายในภูมิภาคนั้นเป็นประเด็นย่อยที่อยู่ภายใต้การดูแลของคณะกรรมการภายใต้แต่ละเสาหลักของประชาคมอาเซียน และยังไม่มีสนธิสัญญาใดที่มีอำนาจหรือกำหนดบทบาทองค์กรหรือโครงสร้างที่จะมีแนวทางการจัดการประเด็นเรื่องความมั่นคงเหมือนอย่างในของสหภาพยุโรป มีก็เพียงแต่ การประชุมอาเซียนว่าด้วยความร่วมมือด้านการเมืองและความมั่นคงในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก (ASEAN Regional Forum: ARF) เท่านั้นที่เป็นกรอบความร่วมมือด้านความมั่นคง แต่ก็ครอบคลุมประเด็นและประเทศสมาชิกจำนวนมากและไปไกลกว่าอาเซียน

หากย้อนไปพิจารณาถึงบริบททางประวัติศาสตร์ในเชิงทฤษฎี ทั้งสหภาพ

-
- d. Settlement of differences or disputes by peaceful means;
 - e. Renunciation of the threat or use of force;
 - f. Effective cooperation among themselves.

¹⁴ อนึ่ง ต้องกล่าวเอาไว้ในที่นี้อย่างชัดเจนว่า แม้ว่าสหภาพยุโรปจะมีโครงสร้างเชิงสถาบันในการจัดการประเด็นเรื่องความมั่นคงระดับภูมิภาคอย่างเป็นทางการ แต่ก็มิใช่ว่ารัฐสมาชิกของสหภาพยุโรปทุกรัฐจะมีความเห็นพ้องต่อประเด็นความมั่นคงที่ถูกหยิบมาถกเถียงในเวทีด้านความมั่นคงเสมอไป เพราะปัญหาที่สำคัญก็คือการที่รัฐสมาชิกมีความเห็นที่ไม่ลงรอยกันเรื่องเกี่ยวกับการมองอนาคตของสหภาพยุโรป เพราะบางรัฐอาจมีความต้องการให้องค์กรด้านความมั่นคงของยุโรปมีบทบาทมากในการดำเนินนโยบาย ในขณะที่บางรัฐอาจมีความต้องการเพียงหลวมๆเท่านั้น ดังนั้น เมื่อแต่ละรัฐมีความต้องการที่แตกต่างกันก็ส่งผลให้การที่จะออกนโยบายให้เป็นที่ยอมรับร่วมกันระหว่างรัฐสมาชิกจึงเป็นเรื่องที่ยาก (Cameron 2007).

ยุโรปและกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่างเป็นภูมิภาคที่มีพัฒนาการในลักษณะที่แตกต่างในแง่ของการเปลี่ยนแปลงในด้านสันติภาพและการสร้างระเบียบภูมิภาคในรูปแบบใหม่ (new regional order) ซึ่งเป็นผลพวงมาจากประวัติศาสตร์และการสร้างความร่วมมือที่เกิดจากแนวคิดภูมิภาคนิยม

หากมองในมุมมองเชิงระบบ (systematic perspective) การเปลี่ยนแปลงในด้านสันติภาพของระเบียบในทางภูมิภาค (regional order) ขึ้นอยู่กับ 3 ภาวะองค์ประกอบคือ

1. การเปลี่ยนแปลงนั้นขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของอำนาจ (power relations) ภายในภูมิภาค ซึ่งปัจจัยในลักษณะถือได้ว่ามีความสำคัญและมีบทบาทอย่างมากในการปรับเปลี่ยนระบบความสัมพันธ์และระเบียบ (order) ภายในภูมิภาค โดยสิ่งที่จะทำให้เกิดสันติภาพและความร่วมมือ การดำเนินความสัมพันธ์ลักษณะของ การจัดสรรแบ่งปันอำนาจ (shared power) ตลอดจนการสร้างสถาบันในระดับภูมิภาค (regional institution) ในลักษณะของการอภิบาล (governance)
2. โครงสร้างในระดับภูมิภาค (regional structure) ควรที่จะมีลักษณะของการเป็นสถาบัน (institutional characteristics) ในการยกระดับการพัฒนาเพื่อสร้างความร่วมมือ ตลอดจนเปลี่ยนแปลงรูปลักษณ์อัตลักษณ์ (identity) และผลประโยชน์ (interest) ในระดับภูมิภาค เพื่อที่จะสร้างความรู้สึกร่วม กฎและบรรทัดฐานร่วมกัน
3. แนวคิดในเรื่องภูมิภาคนิยมที่แข็งแกร่งในการสร้างค่านิยมและอัตลักษณ์ของภูมิภาค โดย Michael Schulz (2001) ได้ให้คำนิยามว่าภูมิภาคนิยม คือ การผสมผสานของทัศนคติ (perception) ค่านิยม (value) เพื่อที่จะสร้างและรักษาไว้ซึ่งกฎเกณฑ์ในด้านความมั่นคง (regulation of security) สันติภาพ และการพัฒนาเพื่อสร้างความร่วมมือในระดับภูมิภาค

บทเรียนจากสหภาพยุโรปสู่อาเซียน: ข้อเสนอด้านวิธียาการศึกษา และประสบการณ์ในอดีต

สหภาพยุโรปเป็นกลุ่มประเทศที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการสร้างกระแสและทิศทางการเมือง ความมั่นคงเศรษฐกิจและสังคมระดับโลก สหภาพยุโรปมีการวางกรอบและกลไกการดำเนินการขององค์การที่มีประสิทธิภาพและพัฒนาก้าวหน้าไปสู่ความก้าวหน้าในการบูรณาการของการรวมยุโรปจากความขัดแย้งในสงครามโลกมาตั้งแต่ Jean Monet ที่ได้ริเริ่มแนวคิดในการแก้ไขปัญหาและสร้างสันติภาพขึ้นมาในให้เกิดขึ้น โดยเริ่มจากการควบคุมและลดความตึงเครียดของสถานการณ์ที่เต็มไปด้วยท่าทีของความหวาดระแวงระหว่างประเทศฝรั่งเศสและเยอรมนีสืบเนื่องมาจากสงครามโลกที่เยอรมันเป็นผู้จุดชนวนของสงครามโลกทั้งสองครั้ง และได้ยึดครองฝรั่งเศสในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง การพัฒนาของสหภาพยุโรปจึงเกิดมาจากความต้องการหยุดความขัดแย้งอันเป็นผลพวงมาจากประวัติศาสตร์ในสงครามโลก เนื่องจากสหภาพยุโรปไม่ต้องการให้เกิดสงครามอีกโดยหวังว่าเมื่อมีการรวมตัวกันระหว่างประเทศในภูมิภาค สหภาพยุโรปจะสามารถสร้างระเบียบภูมิภาคในรูปแบบใหม่ (new regional order) และสร้างแรงจูงใจในการเปลี่ยนแปลงในทางสังคมและการเมือง เพื่อสร้างปฏิสัมพันธ์ในทางเศรษฐกิจและสังคมในเชิงลึก ซึ่งตลอดระยะเวลาการบูรณาการของกลุ่มประเทศยุโรปที่ผ่านมา 50 ปี สหภาพยุโรปสามารถนำสังคมยุโรปไปสู่การมีเสถียรภาพและสันติภาพ โดยเฉพาะฝรั่งเศสและเยอรมนี ทั้งสองประเทศสามารถก้าวข้ามผ่านความขัดแย้ง สงครามและสามารถสร้างความร่วมมือในด้านต่างๆ และเป็นประเทศสองผู้นำหลักที่ขับเคลื่อนให้สหภาพยุโรปประสบความสำเร็จในการสร้างสันติภาพและการบูรณาการในระดับภูมิภาคภายใต้อิทธิพลแนวคิดภูมิภาคนิยม

สำหรับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียง การพัฒนาเพื่อที่จะสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศและความสัมพันธ์ของแต่ละประเทศสมาชิก กล่าวได้ว่า ช่วงระยะเวลาที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด โดยการเปลี่ยนแปลงโดยรวมเกิดจากปัจจัยโครงสร้าง (structural factors) อาทิ การได้รับเอกราช แนวคิดภูมิภาคนิยม ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและอำนาจ และเกิดจากปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของรัฐ (behavior factors) อาทิ การแก้ไขเพิ่มเติม

ยุทธศาสตร์แห่งชาติ การปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ของรัฐสมาชิกในภูมิภาค ซึ่งจากองค์ประกอบของปัจจัยทั้งหมดที่กล่าวมาอยู่ท่ามกลางบรรยากาศที่เต็มไปด้วยความร่วมมือ ความขัดแย้ง และการเผชิญหน้ากันภายหลังเหตุการณ์สงครามเย็น แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับความพยายามแก้ไขปัญหาและความสามารถในการจัดการกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นของชาติเอเชียตะวันออกเพื่อสร้างความร่วมมือและการพัฒนาในระดับภูมิภาค ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงเพื่อของระเบียบภูมิภาคในรูปแบบใหม่ที่กลุ่มประเทศในเอเชียตะวันออกจะต้องเผชิญ หรืออาจกล่าวอีกทางหนึ่งได้ว่า การเกิดขึ้นของชุดความคิดว่าด้วยความร่วมมือเพื่อจัดการด้านความมั่นคงของสหภาพยุโรปกับเอเชียตะวันออกเฉียงได้นั้นเริ่มต้นจากบริบททางประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน ทำให้ลักษณะของโครงสร้างหรือองค์กรที่จะมีหน้าที่ในการรับมือ แก้ไขปัญหาความมั่นคงจึงแตกต่างกันออกไป

หากกล่าวถึงประเด็นในเรื่องความมั่นคงในอาเซียนนั้นก็จะพบว่ามียุ่จำกัด¹⁵ “การประชุมอาเซียนว่าด้วยความร่วมมือด้านการเมืองและความมั่นคงในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก” (ASEAN Regional Forum: ARF) ถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบอันสำคัญที่ถือกำเนิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมในการสร้างความมั่นคงขึ้นมาในภูมิภาคท่ามกลางความแตกต่างในรูปแบบทางการเมืองของกลุ่มประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และประเทศอื่นๆที่เข้าร่วมเป็นสมาชิก¹⁶

¹⁵ อย่างไรก็ดี ต่อประเด็นความมั่นคงนั้นอาจจะเป็นเรื่องที่ยังอาจจะหาข้อสรุปเป็นหนึ่งเดียวถึงรูปแบบของความร่วมมือไม่ได้ชัดเจนนัก เพราะมันขึ้นอยู่กับการตีความนิยามของความมั่นคง และการจำแนกประเภทของความมั่นคงว่าเป็นความมั่นคงแบบดั้งเดิม (traditional security และความมั่นคงแบบใหม่ (new security) ความมั่นคงแบบดั้งเดิมนั้นอาจจะไม่มีรูปแบบความร่วมมือเชิงสถาบันระดับภูมิภาค แต่ความมั่นคงแบบใหม่กำลังกลายมาเป็นจุดร่วมของการสร้างความร่วมมือระดับของภูมิภาคมากยิ่งขึ้น ทั้งในประเด็นสิ่งแวดล้อม ความมั่นคงของมนุษย์ และอื่นๆ

¹⁶ ปัจจุบัน ประเทศที่เข้าร่วมอยู่ในกลุ่ม ARF ประกอบไปด้วยประเทศสมาชิกทั้ง 10 ของอาเซียน และออสเตรเลีย บังคลาเทศ แคนาดา จีน สหภาพยุโรป อินเดีย ญี่ปุ่น เกาหลีเหนือ เกาหลีใต้ มองโกเลีย นิวซีแลนด์ ปากีสถาน ปาปัวนิวกินี รัสเซีย ตมอร์ตะวันออก สหรัฐอเมริกา และศรีลังกา.

บทเรียนจากสหภาพยุโรปสู่อาเซียน: ข้อเสนอด้านวิธียาการศึกษา และประสบการณ์ในอดีต

ARF ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ.1994 ความร่วมมือ ARF ถือได้ว่าเป็นเวทีปรึกษาหารือ (consultative forum) เกี่ยวกับประเด็นด้านการเมืองและความมั่นคง โดยมีมุ่งที่จะส่งเสริมความไว้วางใจ เชื่อใจ ความร่วมมือ และความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศผู้เข้าร่วม และพัฒนาแนวทางการดำเนินการทูตเชิงป้องกัน (preventive diplomacy) ซึ่งมุ่งป้องกันการเกิดและขยายตัวของความขัดแย้ง และเมื่อผู้เข้าร่วมทุกฝ่ายพร้อมและสะดวกใจ ARF ก็อาจพัฒนาเป็นเวทีหารือแนวทางยุติความขัดแย้งระหว่างประเทศที่เข้าร่วมเป็นสมาชิก

อย่างไรก็ตาม อุปสรรคสำคัญสำหรับการทำงานที่สำคัญของ ARF คือ หลักการเรื่องการไม่แทรกแซงกิจการภายในตามวิธียาอาเซียน (Heller 2005) โดยรัฐบาลในกลุ่มอาเซียนต่างอ้างว่าการถือหลักการไม่แทรกแซงกิจการภายในเป็นการคงไว้ซึ่งอำนาจอธิปไตยของแต่ละประเทศและเป็นการป้องกันการแทรกแซงอำนาจจากภายนอก วิจัยชี้ว่าการที่ประเทศสมาชิกอาเซียนยังคงนำหลักการเหล่านี้มาใช้และถือปฏิบัติเป็นเพียงแค่การกล่าวอ้าง ไม่ใช่ความพยายามในการแก้ไขปัญหาในประเด็นต่างๆ อย่างจริงจัง อันทำให้เกิดความขัดแย้งและการไม่ลงรอยกันระหว่างประเทศสมาชิกในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ทั้งนี้ ในการประชุม ARF สหภาพยุโรปได้มีบทบาทในการเข้าร่วมการประชุมด้วย สหภาพยุโรปได้กำหนดบทบาทของตนผ่านทางคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน สหภาพยุโรป (European Commission) และผู้แทนระดับสูงในด้านการต่างประเทศและนโยบายในด้านความมั่นคงร่วมกัน (CFSP) โดยมีวัตถุประสงค์ในการช่วยเหลือให้อาเซียนสามารถแก้ไขและร่วมมือกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทันทีที่และใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น ในเรื่องที่เกิดผลกระทบต่อสันติภาพ และแนวโน้มที่จะส่งผลกระทบต่อสันติภาพและเสถียรภาพของภูมิภาค อีกทั้งสหภาพยุโรปได้กำหนดสถานะของตนในฐานะที่เป็นผู้ที่มีบทบาทหลักในเรื่องของความมั่นคงในส่วนหนึ่งของเส้นเขตแดนทางภูมิศาสตร์ สหภาพยุโรปได้นำเอาประสบการณ์และรู้ทางการการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งจาก องค์การว่าด้วยความมั่นคงและความร่วมมือในยุโรป (Organization for Security and Co-operation in Europe: OSCE) มาเป็นแนวทางให้แก่อาเซียน เนื่องจากองค์กรนี้เป็นองค์กรเดียว

ที่เชื่อมโยงมิติด้านการทหารกับมิติมนุษย์เข้าด้วยกัน และได้มีบทบาทรักษาสันติภาพเชิงรุกโดยใช้การทูตเชิงป้องกัน (preventive diplomacy) ตลอดจนการสร้างสภาวะที่เอื้อต่อการเกิดสันติภาพ ด้วยการส่งเสริมเสถียรภาพและความมั่นคงในบริบทของการส่งเสริมความมั่นคงร่วมกัน อาทิ การสร้างเสถียรภาพ การเสริมสร้างขีดความสามารถ การให้คำปรึกษา การติดตามสังเกตการณ์ การเรียกร้องผลักดัน และโน้มน้าวประเทศสมาชิก ให้ตระหนักในหลักการด้านความมั่นคง โดยมีเป้าหมายเพื่อเป็นเวทีปรึกษาหารือเพื่อหาข้อยุติ/ระงับข้อพิพาท และข้อขัดแย้งต่างๆ ในยุโรป รวมทั้งควบคุมดูแลความมั่นคงในภูมิภาคเพื่อป้องกันมิให้เกิดวิกฤตการณ์ที่ร้ายแรง

นอกจากนี้สหภาพยุโรปยังได้นำนโยบายร่วมด้านการต่างประเทศและความมั่นคงร่วมกัน (CFSP) มาใช้กับอาเซียนผ่านการประชุม ARF โดยได้เน้นย้ำถึงระบบกลไกการทำงานของ ARF ที่ไม่ใช่เพียงแค่การเจรจาผ่านวาระการประชุม แต่ควรเป็นองค์กรผ่านกระบวนการทำให้เป็นสถาบัน (institutionalization) ที่ประเทศสมาชิกอาเซียนจะมีนโยบายด้านความมั่นคงร่วมกันในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งต่างๆ และสหภาพยุโรปยังมุ่งหวังให้มีการจัดตั้งยุทธศาสตร์ในการสร้างความร่วมมือให้แก่ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะประเด็นในเรื่องความมั่นคงของมนุษย์ หลักนิติรัฐ การทำให้เป็นประชาธิปไตย รวมไปถึงสิทธิของพลเมือง เพื่อที่จะสนับสนุนและกระตุ้นให้เกิดความมั่นคงในภูมิภาคอาเซียนด้วยเช่นกัน

จากที่ได้นำเสนอมาในข้างต้นจะเห็นได้ว่า รูปแบบความร่วมมือเชิงนโยบายสามประการที่เลือกมานั้นมีอยู่สามประการ ในความเป็นจริงแล้วกรอบความร่วมมือที่อาเซียนสามารถเรียนรู้ได้จากสหภาพยุโรปยังมีอยู่อีกมาก เช่นการแก้ไขปัญหาเฉพาะเรื่องเช่นการแก้ไขปัญหาความมั่นคงใหม่ ปัญหาเรื่องเศรษฐกิจ หรือปัญหาทางด้านสังคมที่อาจจะเรียนรู้ได้อีก ประเด็นเหล่านี้ยังรอให้มีการศึกษาต่อไปในอนาคตและลงลึกไปในรายละเอียด เพื่อเสาะแสวงหารูปแบบที่สหภาพยุโรปอาจมีให้ต่ออาเซียนได้

บทเรียนจากสหภาพยุโรปสู่อาเซียน: ข้อเสนอแนะวิธีวิทยาการศึกษา และประสบการณ์ในอดีต

(4) สรุป

บทความนี้นำเสนอส่วนหนึ่งของงานวิจัยว่าด้วยการศึกษาเปรียบเทียบประสบการณ์ของสหภาพยุโรปที่อาจมีให้อาเซียน ประเด็นที่สำคัญก็คือ การเปรียบเทียบสหภาพยุโรปกับอาเซียนนั้นจำเป็นจะต้องเข้าใจบริบทความแตกต่างของทั้งสองภูมิภาคว่ามีปัจจัยพื้นฐานที่แตกต่างกัน และมันได้ทำให้เงื่อนไขของพัฒนาการและระดับของความสำเร็จของแต่ละภูมิภาคแตกต่างกันออกไป ประสบการณ์ที่สำคัญของสหภาพยุโรปก็คือการที่สหภาพยุโรป การเปรียบเทียบประสบการณ์ระหว่างสหภาพยุโรปและอาเซียนจึงอาจแบ่งการศึกษาเปรียบเทียบออกได้เป็นการเปรียบเทียบเชิงสถาบัน และการเปรียบเทียบเชิงนโยบาย

การเปรียบเทียบเชิงสถาบันทำให้เราเห็นว่า นักวิชาการต่างมีความเห็นสอดคล้องกันในเรื่องการที่อาเซียนยังไม่สามารถพัฒนาระดับของความร่วมมือไปให้ได้เข้มข้นเท่ากับระดับของความร่วมมือในสหภาพยุโรป ในขณะที่ประเด็นด้านนโยบายที่อาเซียนอาจเรียนรู้ได้จากสหภาพยุโรปก็ยังมีอีกมาก แต่การจะเปรียบเทียบระหว่างสองภูมิภาคก็นำไปสู่คำถามที่ว่า ประเด็นใดบ้างที่จะสามารถนำมาเปรียบเทียบกันได้ และอาจกลับไปสู่คำถามที่เบื้องต้นที่สุดของการศึกษา ภูมิภาคนิยมเปรียบเทียบซึ่งก็คือ เราสามารถนำเอาภูมิภาคมาเปรียบเทียบกันได้หรือไม่ จากการศึกษาพบว่าประเด็นบางประเด็นที่สหภาพยุโรปเคยเผชิญหรือเคยมีประสบการณ์ในการจัดการ ก็สามารถนำมาเป็นบทเรียนให้กับอาเซียนได้ เช่นประเด็นเรื่องการเงิน กฎหมาย หรือการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง เป็นต้น

ดังนั้น ประเด็นที่อาจต่อยอดต่อไปในอนาคตก็คือ การศึกษาประเด็นเฉพาะหนึ่งๆด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เพื่อศึกษาประสบการณ์ที่เฉพาะด้านมากยิ่งขึ้นของสหภาพยุโรป ว่าประสบการณ์ของสหภาพยุโรปในบางประเด็นจะสามารถมาเป็นบทเรียนในการแก้ไขปัญหา วางแผนการป้องกันไม่ให้เกิดกับอาเซียนได้หรือไม่ เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- สุรินทร์ พิศสุวรรณ. (2555). *อาเซียน รู้ไว้ ได้เปรียบแน่*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์.
- Acharya, A. (n.d.). *Regionalism and Integration: EU and Southeast Asian Experience*. Retrieved November 12, 2013, from http://www.bertelsmann-stiftung.de/cps/rde/xbcr/SID-7588CBE2-CE209216/bst_engl/Acharya%20Regionalism%20and%20Integration.pdf.
- Acharya, A. (2012). Comparative Regionalism: A Field Whose Time has Come?. *The International Spectator*, 41(1), 3-15.
- Aggarwal, V., & M. Koo. (2007). The Evolution of Regionalism in East Asia. *Journal of East Asian Studies*, 3, 360-369.
- Angresano, J. (2004). European Union Integration Lessons for ASEAN+3: The Important of Contextual Specificity. *Journal of Asian Economics*, 14(6), 909-926.
- Beeson, M. (2005). Rethinking Regionalism: Europe and East Asia in Comparative Historical Perspective. *Journal of European Public Policy*, 12(6), 969-985.
- Berkofsky, A. (2005). *Comparing EU and Asian Integration Processes - The EU a Role Model for Asia?* Retrieved August 16, 2013, from http://eusa-japan.org/download/eusa_ap/paper_AxelBerkofsky_s12.pdf (accessed August 16, 2013).
- Boyer, R. (2005). European Monetary Union and Its Implication for Asia. In W. Moon, & B. Andreosso-O'Callaghan, *Regional Integration: Europe and Asia Compared* (pp. 97-133). Hampshire: Ashgate.

บทเรียนจากสหภาพยุโรปสู่อาเซียน: ข้อเสนอด้านวิธียุทธการศึกษาศึกษา และประสบการณ์ในอดีต

- Bridges, B. (2004). Learning from Europe: Lessons for Asian Pacific Regionalism. *Asia-Europe Journal*, 2(3), 387-397.
- Cai, H. (2007). Competition Law and Integration: EC's Experience and ASEAN+3's Choice. In L. Dong, & G. Heiduk, *The EU's Experience in Integration: A Model for ASEAN+3?* (pp. 171-196). Bern: Peter Lang.
- Cameron, F. (2010). *The European Union as a Model for Regional Integration*. New York: Council on Foreign Relations.
- Cameron, F. (2011). Lessons for East Asia: The EU Institutions - Catalyst for Integration? In J. Park, T. J. Pempel, & H. Kim, *Regionalism, Economic Integration and Security in Asia: A Political Economy Approach* (pp. 85-91). Glos: Edward Elgar.
- Capannelli, G. (2009). *Asian Regionalism: How Does It Compare to Europe's*. Retrieved October 21, 2013, from <http://www.eastasiaforum.org>
- Chaocheng, Y. (2012). The Principle of 'Subsidiarity' and Asian Unification. In C. M. Dent, & J. Dosch, *The Asia-Pacific, Regionalism and the Global System* (pp. 94-105). Glos: Edward Elgar.
- Chirathivat, S. (1997). What Can ASEAN Learn from the Experience of European Integration? An ASEAN Perspective. In C. S. Yue, & J. L.H. Tan, *ASEAN & EU: Forging New Linkages and Strategic Alliances* (pp.205-233). Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Dong, L. & G. Heiduk. (eds.). (2007). *The EU's Experience in Integration: A Model for ASEAN+3*. Bern: Peter Lang.
- Fong, T. S. (2005). European Integration: A Model for South-East Asia. *Asia-Europe Journal*, 3(1), 7-11.

- Giessmann, H. J. (2007). Regionalism and Crisis Prevention in (Western) Europe and (Eastern) Asia: A Systematic Comparison. *Asia-Pacific Review*, 14(2), 62-81.
- Guichang, Z. (2006). A Comparison of the European Model and the Policy ASEAN Way: Is There a Third Way of Regionalism for the East Asian Cooperation. *Romanian Review of Political Science and International Relations*, 3(1), 107-124.
- Heller, D. (2005). The Relevance of the ASEAN Regional Forum (ARF) for Regional Security in the Asia-Pacific. *Contemporary Southeast Asia*, 27(1), 123-145.
- Hwee, Y. L. (2009). *The Everlasting Love for Comparison: Reflections on EU's and ASEAN's Integration*. Retrieved August 16, 2013, from <http://137.132.71.20/articles/22/downloads/WorkingPaper-%20EUAsiaIntegration-2009-08-01.pdf>.
- Kim, W. H., H. Kim, & J. Park. (2011). A Comparative Analysis on Regional Integration Communities and Implications for East Asia: A Regional Integration Index Approach. In J. Park, T. J. Pempel, & H. Kim, *Regionalism, Economic Integration and Security in Asia: A Political Economy Approach* (pp. 26-56). Glos: Edward Elgar.
- Langhammer, R. J. (1997). What can ASEAN Learn from the Experience of European Integration? An EU Perspective. In C. S. Yue, & J. L.H. Tan, *ASEAN & EU: Forging New Linkages and Strategic Alliances* (pp.234-256). Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Langhammer, R. J. (2002). EU's Experiences of Economic Integration: Reflections on the Rationale, Achievements and Limits of a Top-Down Integration Model. In A. Petchsiri, P. Sutthisripok, &

บทเรียนจากสหภาพยุโรปสู่อาเซียน: ข้อเสนอแนะด้านวิทยาการศึกษา และประสบการณ์ในอดีต

- P. Thontiravong, *Comparative Regional Integration: ASEAN and the EU* (pp. 21-38). Bangkok: Department of European Studies, Chulalongkorn University.
- Lombaerde, P. D., R. G. Flöres Jr., P. L. Iapadre & M. Schulz. (eds.). (2011). *The Regional Integration Manual: Quantitative and Qualitative Methods*. Oxon: Routledge.
- Murray, P. (2009b). Uses and Abuses of the Concept of Integration. In C. Rumford, *The SAGE Handbook of European Studies* (pp.227-244). London: SAGE.
- Osotsapa, P. (2002). Feasible Asian Monetary Unification? Lessons from Experiences of European Integration. In A. Petchsiri, P. Sutthisripok, & P. Thontiravong, *Comparative Regional Integration: ASEAN and the EU* (pp. 246-259). Bangkok: Department of European Studies, Chulalongkorn University.
- Wai, T. (2013). The Idea of East Asian Community: What can We Learn from Europe?. *Asia-Pacific Journal of EU Studies*, 11(1), 55-67.
- Wallace, H., M. A. Pollack & A. R. Young (eds.). (2010). *Policy-Making in the European Union*. (9th ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Wang, X. (2007). Integration and the Peaceful Change of Regional Order: European Experience and East Asian Strategic Choice. In L. Dong, & G. Heiduk, *The EU's Experience in Integration: A Model for ASEAN+3?* (pp. 93-116). Bern: Peter Lang.
- Wong, R. (2012). Model Power or Reference Point? The EU and the ASEAN Charter. *Cambridge Review of International Affairs*, 25(4), 669-682.
- Wunderlich, J. U. (2012). The EU and Actor Sui Generis? A Comparison of EU and ASEAN Actorness. *Journal of Common Market Studies*, 50(4), 653-669.

- Xu, M. (2007). The Euro and Its Implication to East Asia. In L. Dong, & G. Heiduk, *The EU's Experience in Integration: A Model for ASEAN+3?* (pp. 273-294). Bern: Peter Lang.
- Zhu, G. (2007). Comparing the European Model and the ASEAN Way: Is There a Third Way of Regionalism. In L. Dong, & G. Heiduk, *The EU's Experience in Integration: A Model for ASEAN+3?* (pp. 145-170). Bern: Peter Lang.